

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН,
ІНФОРМАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.Ф.Ржевська
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

Тема: «Держава де-факто в системі сучасних міжнародних відносинах»

Виконавець: студент 2 курсу, 208 групи, Павленко Денис Сергійович

Керівник: кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин, інформації
та регіональних студій НАУ Глібова Світлана Олександрівна

Нормоконтролер:

_____ (підпис)

_____ (П.І.Б)

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Теоретичні основи вивчення функціонування невизнаних держав, їх ознаки і класифікація	7
1.2. Проблема міжнародного визнання невизнаних держав на світовій арені.....	17
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ	31
2.1. Історичні передумови виникнення і геополітичні умови існування невизнаних держав	31
2.2. Обмежені економічні та політичні можливості невизнаних держав на міжнародній арені.....	51
РОЗДІЛ 3. «ЗАМОРОЖЕНІ» КОНФЛІКТИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЯК ВИКЛИК ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ.....	56
3.1. Питання політико-правового визнання «де-факто держав» на пострадянському просторі, їх вплив на регіональну систему міжнародних відносин	56
3.2. Особливості функціонування квазідержавних утворень на Сході України	61
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена наявністю у сучасній міжнародній системі нагальних найскладніших питань, пов'язаних з виникненням нових або ескалацією вже існуючих етнополітичних конфліктів. Їх розв'язання або поглиблення може спричиняти появу нових невизнаних держав/державоподібних утворень, переважна більшість з яких стають і на певний час залишаються невизнаними або частково визнаними державами, що впливають на засади міжнародної безпеки.

У науковій літературі вони мають різну назву - «невизнані», «де-факто держави», «самопроголошені» «спірні держави» та ін. Кількість країн з подібним статусом різко зросла на початку 90-х років минулого століття. Ця тенденція набула нового розвитку, з одного боку, через активізацію дезінтеграційних процесів у країнах пострадянського простору, колишньої Югославії та деяких інших поліетнічних державах, послабленням «холодної війни», а з іншого - після часткового визнання деякими державами незалежності Косово, Абхазії та Південної Осетії.

Однак у сучасних міжнародних відносинах цей аспект виникнення «де-факто держав», насамперед, на пострадянському просторі, незважаючи на надзвичайний рівень актуальності теми феномену невизнаних держав, є досі недостатньо вивчений. Дослідження цієї теми є фрагментарними і потребують більш глибокого аналізу.

Це зумовлює необхідність деталізованого дослідження історичних та геополітичних передумов процесу виникнення та існування «де-факто держав» у сучасному світі, вивчення проблем, з якими стикаються невизнані держави, щоб на основі цього зрозуміти наскільки важливим є міжнародне визнання, уточнення і вдосконалення існуючих чи розробки відповідних міжнародно-правових норм та процедур визнання міжнародним співтовариством новостворених держав, з одночасним урахуванням сучасних особливостей.

Незважаючи на те, що невизнані або частково визнані міжнародним співтовариством держави хоча й володіють такими атрибутами державності, як населення, територія, уряд, збройні сили, державна символіка, національна валюта суттєво обмежується відсутністю широкого визнання з боку держав-членів ООН. Це у негативному сенсі впливає на їх економічний розвиток, нівелює їх потенційну співпрацю у рамках регіональних та міжнародних організацій, фактично блокує доступ до ринків збуду продукції і товарів, походженням із цих країн, ускладнює їх співпрацю з суверенними державами у пріоритетних сферах.

Мета дослідження – здійснити аналіз особливостей та передумов утворення та функціонування невизнаних або частково визнаних держав у сучасному світі, проаналізувати їх можливий вплив на формування сучасної міжнародної політики, визначити перспективи їх існування, зокрема визнання міжнародним співтовариством.

Об’єктом дослідження виступає процес державотворення як одна із ключових функціональних характеристик соціально-політичного простору.

Предметом дослідження є особливості сучасних практик державотворення у світовому політичному просторі, їх передумови та наслідки.

Завдання дослідження – здійснити аналіз теоретично-дослідницької бази і основних політико-правових засад дослідження проблем невизнаних держав як особливого політичного феномену сучасних міжнародних відносин; дослідити різноманіття наукових тлумачень таких понять, як «невизнана держава», «самопроголошена держава», «квазідержава», «де-факто держава»; дослідити існуючі закономірності та виявити історичні та геополітичні передумови, причини та фактори виникнення невизнаних держав, у т.ч. на пострадянському просторі, їх обмежені політичні та економічні можливості на міжнародній арені; здійснити аналіз феномену невизнаних держави не лише в контексті етнополітичних конфліктів, а й колізії між принципом територіальної цілісності держав та правом на самовизначення народів; вивчити закономірності появи нових держав від політики «подвійних стандартів» з боку

провідних світових акторів; дослідити вплив Росії на появу невизнаних держав на пострадянському просторі.

Методи дослідження. З метою максимально об'єктивного і всебічного проведення аналізу процесів народження нових держав та їх визнання міжнародним співтовариством було використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, класифікації та узагальнення.

У роботі використано наступні методи дослідження обраної нами теми. Зокрема, використовуючи історичний метод проаналізовано причини та послідовність процесу виникнення самого явища невизнаних держав. Компаративний метод та методологія світ-системного аналізу використано для виокремлення закономірностей та протиріч у висвітленні представниками провідних мас-медіа конфліктних ситуацій з питань визнання існуючих в умовах інформаційних війн та нових «де-факто держав», а також для дослідження причини виникнення й ескалації численних етнополітичних конфліктів, пов'язаних з появою невизнаних держав та особливостей їх визнання.

Ключовим методом дослідження став метод політологічного аналізу, який дав можливість з'ясувати політичні аспекти процесу становлення новостворених держав та визнання міжнародним співтовариством. А порівняльно-політологічний метод використано для співставлення рис становлення нових держав та особливостей їх визнання; аналізу основних тенденцій правового регулювання функціонування невизнаних держав і їх взаємин з іншими визнаними та невизнаними державами. Метод аналізу документів дав змогу проаналізувати Статут ООН, декларації та резолюції міжнародних організацій стосовно права на самовизначення народів та визнання нових держав.

Сукупність використання вищезазначених методів дозволила сформулювати комплекс чинників, що впливають на появу нових держав, а також актуалізують нові тенденції проведення референдумів щодо самовизначення,

результати яких можуть стати підставою для створення нових невизнаних держав.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ

1.1. Теоретичні основи вивчення функціонування невизнаних держав, їх ознаки і класифікація

Загальновідомо, що майже кожна з двохсот існуючих сьогодні держав, не дивлячись на розміри її території та чисельність населення, є багатонаціональною чи поліетнічною. Зокрема, на їх теренах проживає близько п'яти тисяч етнонаціональних спільнот (націй, етнічних і національних груп, корінних народів, племен тощо), значна частина яких мріє чи навіть намагається втілювати в життя ідею створення «своєї власної держави» [40, с. 48]. Це свідчить про вірогідність появи низки нових невизнаних держав в найближчому майбутньому. Враховуючи сучасні тенденції (глобалізація та загострення інформаційних війн, які носять пропагандистський характер) достатньо підстав стверджувати, що поява такої кількості нових невизнаних держав безпосередньо чи опосередковано торкнеться майже всіх держав світу.

У доповіді «Глобальні тенденції розвитку людства до 2015 року», підготовленої Національним комітетом з розвідки (США), відзначалось, що «з 1945 року кількість країн зросла більш як утричі, а з 1990 року - на 20%, до 2015 року цей процес уповільниться. Він відбуватиметься у результаті колонізації, яка триває, а також через релігійно-етнічні конфлікти, що призводять до розколу держав. Така ситуація найімовірніша в країнах Африки на південь від Сахари, в Центральній Азії та Індонезії. У деяких випадках нові держави можуть виникати внаслідок діяльності сепаратистських рухів, які дестабілізують ситуацію в країнах, де меншини спочатку не прагнули відділення». [34, с. 65].

У цьому зв'язку слід відзначити багатогранність понятійно-категоріального апарату та складний концептуальний характер самого явища

невизнаних держав.

У науковій літературі їх називають по-різному: «самопроголошені держави», «де-факто держави», «квазідержави», «невизнані держави», «псевдодержави» та ін. Ці терміни часто вживаються як нібито синоніми, хоча вони наголошують на різних аспектах позначуваних суспільних утворень. Водночас слід констатувати, що між західними та вітчизняними дослідниками спостерігається відсутність загальноприйнятого поняття при систематизації та визначенні вищезазначених концептів. При цьому зустрічаються непоодинокі намагання не спеціалістами у даній науковій галузі (у т.ч. журналістами або блогерами) на свій розсуд використовувати та оперувати категоріями та вищезазначеними термінами, що певною мірою призводить до ускладнень підміни понять та формулювань.

Звертаючись безпосередньо до терміну «невизнана держава», низка дослідників вважає за потрібне підкреслити, що західні вчені вже давно вказують на невизначеність пов'язаних з ними понять та концептів. Вони також задаються низкою питань: який концепт правильніше використовувати «невизнані держави», «самопроголошені держави» чи можливо «квазідержави»?

А тому, враховуючи різноманіття понять і термінів держав з невизначеним статусом, що претендують на статус наукових категорій формувань вищезазначених концептів, для більш чіткого розуміння виникає необхідність оновлення класифікації, систематизації та уточнення зазначеного термінологічно-понятійного апарату.

Відповідні терміни і поняття, що існують в сучасній науковій літературі доцільно поділяти на дві основні групи: 1) усталені, широко використовувані та 2) відносно нові і менш поширені терміни. До першої групи можна віднести такі, як: «невизнана держава» («*unrecognized state*») [15, 45, 50, 38], «самопроголошена держава» («*self-proclaimed state*») [16, с. 39], «невизнана квазі-держава» («*unrecognized quasi-state*») [45], «квазі-держава» («*quasi-state*») [44], «де-факто держава» («*de facto state*») [39] та ін. А до другої групи такі, як:

«майже держави» («*almost states*») [39], «штучна держава» («*artificial state*») [35], «політичні утворення, що зароджуються» («*incipient political entities*») [47], «пара-держави» («*para-state*») [36, с.7], «держава-в-державі» («*state-within-state*») [43], «нація в очікуванні» («*nation in waiting*») [31], складний для перекладу термін «*statelets*» (щось на зразок «державоньки») [36], «ізольовані держави» («*isolated states*») [41, с.7], «крихка держава» («*fragile state*») [37].

Незважаючи на різноманітність підходів, поглядів і оцінок є достатньо підстав вважати, що існування подібних термінів є об'єктивним процесом розвитку історії й сучасності. Переважна більшість вчених, які займаються дослідженням цього питання використовують термін «самопроголошена» або «невизнана держава». Серед них можна назвати вітчизняного науковця Г.М. Перепелицю [20] та східного вченого А.Г. Большакова [7]. Водночас східні дослідники Л.О. Бердегулова [2], В.А. Колосов [14] використовують термін «квазідержава», С.А. Маркедонов [16] – «держави де-факто».

Як зазначено у тлумачному словнику: «державними утвореннями» називають певні території, які володіють особливими рисами і мають вищий статус ніж адміністративно-територіальна одиниця [33]. Іншими словами, вони володіють майже усіма ознаками держави за відсутності однієї чи кількох ознак, зокрема таких, як державна влада, законодавча база і т.д.

Це узагальнює той факт, що в науковій літературі не існує єдності з приводу запровадження термінології щодо держав з невизначеним статусом. Здебільшого при дослідженні явища невизнаних держав слід виходити з того, що найбільш точними тут виступають терміни: «самопроголошені держави», «де-факто держави», «квазідержави» та «невизнані держави». Розберемо їх сутність.

Самопроголошена держава (за визначенням С.М.Маркедонова) – це держава, яка сама себе проголосила і змогла створити повноцінні інститути влади та організувати ефективний контроль над позначеною в якості «своєї» територією [16, с. 39].

«Де-факто держави» – це термін, яким позначають державу, яка має всі ознаки держави, прагне до конституційної незалежності, проте не має правового статусу на міжнародній арені. На думку С.М.Маркедонова, для позначення держав з невизначеним статусом найбільш коректним є саме термін «де-факто держави» [16]. Цієї ж точки зору дотримується і професор С.Пегг. За словами останнього, держава де-факто – це утворення, яке з одного боку виникло в результаті фактичної сецесії і «здатне надавати повний спектр державних послуг населенню», а з іншого – «прагне до міжнародного визнання в якості суверенної держави, але не може його отримати і залишається нелегітимним в очах світового співтовариства» [50].

Окремі вітчизняні дослідники вважають [12, 20, 22], що термін «де-факто держави» або «держави де-факто» не повністю відображає всю сутність об'єктів, що не визнаються, з огляду на необхідність позначення наявності чи відсутності дипломатичних відносин даного об'єкту з іншими державами.

Не менш актуальним нині є термін *квazідержава*, яким позначають утворення, що має лише певні ознаки держави, але не є таким в загальному сенсі цього слова [19, с. 125]. Єдиного загальновизнаного визначення і тлумачення цього терміну (як і в попередніх випадках) не існує. Здебільшого у сучасній науковій літературі об'єкти з невизначеним статусом називають «квazідержавами», тобто несправжніми державами. За висловом американського експерта Р. Джексона, квazідержава – це така держава, що визнана на міжнародному рівні, проте не контролює повністю свою територію. [42, с. 206]. Експерт Л.О. Бердегулова, активно використовуючи у своїх дослідженнях термін «квazідержави», визначає, що це політично-територіальне утворення, незважаючи на те, що має усі ознаками державності, одночасно не має міжнародно-правового визнання [2, с. 8].

Експертні оцінки низки вітчизняних експертів, що стосуються держав з невизначеним статусом, вказують на дуалістичний характер використання терміну «квazідержава». Це вони пояснюють наявністю двох аспектів: самопроголошені держави теж не контролюють свою територію або контроль

встановлюється на нетривалій період або даний термін не буде об'єктивним для тих об'єктів, що мають всі ознаки державності, тобто є повноцінною державою, а не державоподібним утворенням.

Таким чином, термін «квазідержави» вказує на подібність до держави та наголошує на несправжності, уявності, надуманості геополітичних утворень. Стосовно держави, яка щойно проголосила свою незалежність, пропонується використовувати термін і поняття «самопроголошена держава», під яким розуміється держава, яка володіє усіма ознаками державності й існує до свого визнання іншими визнаними державами. Поняття «де-факто держава» акцентує увагу на внутрішній організації політичних утворень, встановленні дипломатичних відносин лише з кількома державами (див. додаток 4).

Слід звернути увагу на висловлювання О.Теленко про те, що саме термін «невизнана держава» є більш точним для позначення реальних феноменів, ніж широко використовувані терміни, оскільки найбільш точно відображає той факт, що вони, володіючи усіма атрибутами легітимної держави, не домоглися міжнародного дипломатичного визнання [22, с. 315].

У цілому, у науковій літературі термін *невизнана держава* позначає утворення, яке володіючи усіма ознаками держави (населення, контроль над територією, система права та управління, фактичний суверенітет). У той же час немає повного чи часткового дипломатичного визнання і таким чином, не може де-юре виступати як суб'єкт міжнародних відносин. Водночас, Т.Далявська наводить власне визначення терміна, відповідно до якого «невизнана держава» - це держава, яка володіє усіма ознаками державності і яка після проголошення відокремлення та незалежності була визнана менше ніж третиною від загальної кількості визнаних держав. Державу, яка визнана більш, ніж третиною визнаних держав, можна вважати «частково визнаною», а державу, яка визнається більше ніж половиною визнаних держав буде досить коректним відносити до «повністю визнаної» [10, с. 7].

Досить коректним, як з наукової, так і з юридичної точки зору, є формулювання запропоноване А.Г.Большаковим: «невизнаним може бути

названо державне утворення, яке позбавлене міжнародної правосуб'єктності, але володіє всіма іншими ознаками державності» [7, с. 83]. При цьому А.Г.Большаков, виокремлюючи з теоретичної точки зору вивчення типологій, виділив чотири ідеальні типи невизнаних держав: 1) з повним контролем своєї території (Вазиристан, Придністров'я, Сомаліленд, Північний Кіпр); 2) з частковим контролем (Абхазія, Нагірний Карабах, Таміл Ілам, Південна Осетія); 3) під протекторатом міжнародного співтовариства (Косово); 4) «квазідержави, що контролюють анклави компактного розселення своєї етнічної групи» (Курдистан) [7, с. 83].

Крім того, термін «невизнана держава», найчастіше використовується в дослідженнях з міжнародного права. Так, поняття «невизнана держава» у своїх працях використовують Камітака Мацузато [46] та Ніна Касперсен. У своїй роботі Н.Касперсен, присвяченій невизнаним державам («*The Politics of Unrecognized States: Democratization, Self-Determination and Contested Identities*»), було запропоновано наступне визначення: «Невизнані держави – це місця (*places*), які не існують в міжнародних відносинах; вони досягли незалежності де-факто – досить часто військовим шляхом, – але не змогли досягти міжнародного визнання або їх визнають лише кілька держав» [38].

Разом з тим, у процесі аналізу низки документів і резолюцій таких міжнародних організацій, як: Організація з Безпеки та Співробітництва Європи (ОБСЄ), Організація Об'єднаних Націй (ООН) та інших, більшість експертів схиляється до того, що найрозповсюднішим формулюванням для позначення нових держав, які не визнаються міжнародним співтовариством слугує термін «невизнана держава». Зокрема, представники місії ОБСЄ, ООН та інших міжнародних організацій під час своїх заяв та виступів використовують саме вищезазначений термін.

На думку магістранта, узагальнюючи, слід зазначити, що невизнана держава – це держава, яка пройшла повний процес свого становлення і володіє усіма її ознаками, окрім міжнародно-правового визнання. А відтак, саме термін «невизнана держава» є найбільш адекватним і коректним щодо держав

з невизначеним статусом у порівнянні з часто використовуваними термінами: «квазідержава», «самопроголошена держава», «де-факто держава», які здебільшого вказують на одну із суттєвих ознак держави: подібність до держави («квазідержава»), самопроголошення («самопроголошена держава»), встановлення дипломатичних відносин («де-факто держава»). При дослідженні такого явища як невизнані держави необхідно враховувати т.зв. «політику подвійних стандартів»).

Одним із найскладніших та найґрунтовніших завдань будь-якої наукової діяльності є відбір та використання основних теорій, концепцій та методів, визначення політико-правових засад. Незважаючи на те, що окремі аспекти самого явища невизнаних держав неодноразово висвітлювались у ґрунтовних наукових працях, вітчизняних засобах масової інформації (що засвідчує його надзвичайну актуальність), однак комплексного характеру дослідження недостатньо. Проте, проблематика феномену невизнаних держав всебічно висвітлювалась у дослідженнях саме західних вчених.

При цьому слід відзначити, що особливістю комплексного дослідження проблем «де-факто держав» з боку і західних, і російських науковців є ґрунтовний аналіз конкретних випадків невизнаних та частково визнаних держав (Абхазії, Косово та ін.). Доцільно також вказати, що дослідження явища невизнаних держав слід розглядати не лише у зв'язку з етнополітичними конфліктами (з подальшим проголошенням незалежності з перспективою отримання статусу «самопроголошеної держави», і, у разі тривалого невизначення жодною країною, – набуття статусу «невизнана держава»), а й у площині геополітичній, міжнародного права, інформаційних війн.

У цьому зв'язку вітчизняними дослідниками [12, 20, 22] узагальнюються фактори, що сприяють появі такого явища, як невизнані держави: колізія принципу міжнародного права на самовизначення народів та принципу територіальної цілісності держав; вакуум щодо критеріїв визнання нових держав; етнополітичні конфлікти (політика «заморожування»); глобалізаційні

процеси; політика «подвійних стандартів»; вплив мас-медіа на формування питання навколо невизнаних держав.

Використовуючи історичний метод було проаналізовано причини та послідовність процесу виникнення самого явища невизнаних держав. Компаративний метод та методологія світ-системного аналізу було використано для виокремлення закономірностей та протиріч у висвітленні представниками провідних мас-медіа конфліктних ситуацій з питань визнання існуючих в умовах інформаційних війн та нових «де-факто держав», а також для дослідження причини виникнення й ескалації численних етнополітичних конфліктів, пов'язаних з появою нових невизнаних держав та особливостей їх визнання/невизнання. Сукупність використання вищезазначених методів дозволила сформулювати комплекс чинників, що впливають на появу нових держав, а також актуалізують нові тенденції проведення референдумів щодо самовизначення, результати яких можуть стати підставою для створення нових невизнаних держав.

Ключовим методом дослідження став метод політологічного аналізу, який дав можливість з'ясувати політичні аспекти процесу становлення новостворених держав та їх визнання міжнародним співтовариством. А порівняльно-політологічний метод було використано для співставлення рис становлення нових держав та особливостей їх визнання/невизнання; аналізу основних тенденцій правового регулювання функціонування невизнаних держав і їх взаємин з іншими визнаними та невизнаними державами. Аналіз документів дав магістранту змогу опрацювати Статут ООН, декларації та резолюції міжнародних організацій стосовно права на самовизначення народів та визнання нових держав.

Слід також зауважити, що окрім зазначених причин народження нових держав, слід вказати на зацікавленості впливових держав у створенні та існуванні нових невизнаних держав. Взаємодія між невизнаними та суверенними державами передбачає звернення до третіх держав, зокрема впливових держав-союзниць чи держав-покровителів, підтримка яких відкриває

для невизнаної держави два напрями: або боротьбу за суверенітет і отримання міжнародного визнання, або наміри приєднатися до держави-покровителя. Зазвичай, багато чого залежить від політичної волі лідерів держав, за спиною яких стоять лобістські групи, а їх інтереси нерідко далекі від інтересів населення територій, які прагнуть незалежності.

Переважає більшість вчених і дослідників сходяться на думці, що досить вагоме значення для аналізу феномена невизнаних держав мають два підходи, а саме міжнародно-правовий та геополітичний. Перший підхід вважаються формальним, а другий - фактичним. Виходячи з міжнародно-правового підходу, жодних невизнаних держав для міжнародного співтовариства не існує, оскільки з точки зору сучасного міжнародного права вони не виступають суб'єктами міжнародно-правових відносин. Прихильники другого підходу відводять невизнаним державам роль активних учасників міжнародних відносин.

За висловлюваннями вітчизняних дослідників, проблематика визнання нових держав торкається не тільки сфери міжнародного права, а здебільшого проблеми права на самовизначення народів, державного будівництва, інтересів національних та міжнародних спільнот.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що проблема дослідження невизнаних держав є надзвичайно актуальною як у практичному, так і в науково-теоретичному плані. Проте, це явище досліджувалось у вітчизняній політичній науці досить фрагментарно, у порівнянні із західними науковими працями. А відтак, для більш поглиблено вивчення цього явища необхідно: а) проаналізувати в контексті етнополітичних конфліктів та колізії принципу територіальної цілісності держав та права на самовизначення народів, а також в контексті глобалізаційних процесів та ескалації інформаційних війн; б) враховувати можливу зацікавленість «впливових держав» у створенні конфліктних, спірних територій і «заморожування» та «подвійних стандартів», що ними проводиться; в) дослідити природу деяких випадків створення нових невизнаних держав.

Міжнародна правова основа відносин невизнаних держав між собою

і світовим співтовариством закладається стихійно. Фактично характер, форми і ступінь визнання істотно варіюються в залежності від місця політико-територіального утворення в міжнародній системі і її зв'язків з великими державами. У зв'язку із чим, у додатку 5 вітчизняними дослідниками виокремлюється послідовність дій щодо кроків процесу «визнання» республік.

Слід відзначити, що найважливішим фактором не тільки визнання, але і повномасштабного і повноцінного набуття статусності, є розвиток спочатку самопроголошеною, а потім і *de facto* державою своєї спроможності. Визнання *де-факто* є неповним і висловлює невпевненість у довговічності та життєздатності уряду такої країни. При цьому можуть виникнути консульські відносини, але вони не будуть обов'язковими. Визнання ж *де-юре* є остаточним і характеризується встановленням рівних міжнародних відносин з усіма країнами, що входять в ООН. Як правило, супроводжується офіційними заявами і угодами.

Слід зазначити, що на даний час в міжнародному законодавстві не існує повного спектра характеристик, згідно з якими новостворена держава буде такою *де-факто* або *де-юре*. У світовій дипломатії є тільки окремі правила визнання держав.

Водночас, актуалізація такого явища як невизнані держави становить для міжнародного співтовариства глобальну проблему, врегулювання якої не завжди під силу навіть таким впливовим і могутнім організаціям, як ООН і НАТО. Тим більше, що для міжнародного визнання новоствореної держави недостатньо лише волевиявлення (наприклад, у ході референдуму) більшості населення відокремленої території. Згідно з міжнародним досвідом останніх років, правові процедури (всенародні референдуми про незалежність або референдуми щодо самовизначення, демократичні вибори, прийняття цивілізованих законів та ін.) є достатньо важливими для отримання визнання, але, домінуючим фактором у прийнятті рішення про визнання залишаються геополітичні інтереси потужних держав чи їх об'єднань.

1.2. Проблема міжнародного визнання невизнаних держав на світовій арені, їх ознаки і класифікація

У цілому проблема міжнародного визнання новостворених держав залишається досить актуальною, складною і суперечливою, що частково може впливати на її неврегульованість.

На початку другого тисячоліття проблеми невизнаних держав існують у контексті вже давно встановлених доктрин і норм міжнародного права. З огляду на це вони постійно опиняються в колізії з суперечливою політичною практикою. З одного боку, все частіше назріває перспектива радикальної зміни норм, з іншого - виникають потужні стимули діяти всупереч цим самим нормам, більше керуючись політичними інтересами сучасності [6].

Після ретельного аналізу причин появи низки невизнаних держав вітчизняними дослідниками було запропоновано виокремити їх у такі групи: 1) перманентні причини (тобто у процесі перманентного розвитку) та 2) змінні причини (ті, мають тимчасовий характер або виникають ситуативно). До перманентних причин дослідниками було віднесено: геополітичні причини, історичне підґрунтя, етнокультурні особливості та різний рівень соціально-економічного розвитку територій. У свою чергу, до змінних причин – правові та політичні.

Події, які відбулись протягом останніх десяти-двадцяти років у світі, і пов'язані з ескалацією численних етнополітичних конфліктів, спричинили появу нових невизнаних держав, здебільшого на підставі зовнішнього політичного та військово-технічного втручання або впливу сепаратистських рухів. Не виключається, що саме триваючий процес інспірування деякими країнами сепаратистських настроїв, насамперед міжконфесійного характеру, та перекроювання кордонів держав з метою отримання політичних і економічних дивідендів (передусім на Близькому Сході, в Африці, Китаї, Україні) спонукатиме провідних світових акторів (США, Франція, Німеччина, Велика Британія, Росія), які розуміють наслідки фактичного «вичерпування» власної

сировинної бази для поглибленого розвитку й підтримки свого впливу (політичного, військово-технічного, соціально-економічного, культурно-гуманітарного) на світовій арені, запроваджувати такі нові політичні та військові важелі впливу, як: вторгнення в Ірак і Афганістан, дестабілізація ситуації на Середньому і Близькому Сході, в Африці, Україні (окуповані Росією Автономна Республіка Крим, деякі окремі регіони Донбасу).

Мета таких дій полягатиме зокрема у «поповненні» власних сировинних й продовольчих ресурсів за рахунок потенціалу інших держав. А для реалізації цих намірів виникає необхідність створення конфліктних ситуацій, які згодом переростають в збройні конфлікти, локальні та громадянські війни та псевдо-революції, що призводить до нівелювання значимості національного суверенітету держав, ставиться під сумнів легітимність їхнього керівництва.

У рамках існуючої концепції «*Failed state*» (країна, що не відбулася) можна навести приклад таких країн, як Сомалі, Пакистан, Афганістан, Ірак, Лівія, Сирія - держави, які не в змозі контролювати власну територію і соціально-етнічні групи, що на ній проживають. Подібна ситуація у країнах із таким статусом і у яких домінують «хаотичні процеси» стає сприятливим чинником для великих світових гравців, зокрема Росії та США, які вбачають у них загрозу для глобалізованої світової спільноти, для встановлення тотального контролю за такими територіями, мета якого полягає в ослабленні держави через підрив її економічної і політичної основ. Останні події на Близькому Сході свідчать, що «теорія керованого хаосу» стала основою зовнішньої політики США та їхніх союзників у забезпеченні власного світового лідерства.

На сьогодні майже кожна з двохсот існуючих у світі держав, не дивлячись на розміри її території та чисельність населення, є багатонаціональною чи поліетнічною. Згідно із статистичних даних, на їх теренах проживає близько п'яти тисяч етнонаціональних спільнот (націй, етнічних і національних груп, корінних народів, племен тощо), значна частина яких мріє чи навіть намагається втілювати в життя ідею створення «своєї

власної держави» [40, с. 48]. Зазначені наміри стають приводом для виникнення низки нових невизнаних держав на тлі посилення глобалізаційних процесів та загострення інформаційних війн, що безпосередньо чи опосередковано торкнеться майже всіх держав світу.

Перед міжнародною спільнотою постійно постає питання про визнання або не визнання новоутвореної держави. З одного боку, можна розв'язати гуманітарні проблеми на відповідній території; надати безпекові гарантії новим державам; країни, які визнали нові державні утворення, зможуть легалізувати власні інвестиції в цих державах. Однак, з іншого боку, визнання нових держав може призвести до етнополітичної нестабільності держав та тенденції розв'язання конфліктних ситуацій шляхом відокремлення від держави й утворення нової. У цьому контексті вітчизняний експерт В.Дівак вважає, що «...поява нових держав - це нові проблеми й «головний біль» для міжнародної спільноти: визнавати чи не визнавати, співпрацювати з новими урядами чи ні (оскільки в багатьох випадках незрозуміло, з ким саме), а також необхідність організації контролю за озброєнням, кількість якого ніхто не зможе навіть поррахувати, активізація міжнародного тероризму, наркотрафіку й торгівлі людьми» [12, с. 46].

На сьогодні в універсальних міжнародно-правових документах (у т.ч. у Статуті ООН) фактично відсутні характеристики і норми, які у повній мірі регламентують процес міжнародного визнання новоствореної держави. Певну спробу виробити чіткі критерії, яким відповідала новоутворена держава і у подальшому могла бути визнаною, була зроблена країнами-членами ЄС в документі «Керівні принципи визнання нових держав у Східній Європі та Радянському Союзі» [18].

За оцінками дослідників, вироблені у ній критерії, на жаль, не відповідали існуючим реаліям і були неефективними, оскільки в процесі визнання республік колишньої Югославії держави-члени ЄС далеко не завжди дотримувалися розроблених ними самими критеріїв. Практика визнання республік колишньої Югославії свідчить, що, приймаючи рішення про

визнання новоутворених держав, існуючі держави, так само як і було протягом усієї історії існування інституту визнання, більшою мірою керуються своїми політичними інтересами, аніж будь-якими правовими критеріями [21, с. 114].

Про критерії виконання новоствореними державами певних умов для їх легітимізації виокремила у своїй науковій праці вітчизняний дослідник В.Дівак. Зокрема нею вказується, що для реалізація цих критеріїв нове державне утворення, що претендує на самостійне існування: 1) повинно мати контрольовану новим урядом певну територію (кордони) й бути здатним її захищати; 2) не може мати територіальних претензій до сусідніх держав; 3) в цій державі тривалий час (упродовж 10, 15, 20 років) повинна функціонувати стабільна фінансово-економічна система, що дає змогу забезпечити населення необхідним мінімумом для нормального існування; 4) повинна мати власний уряд, здатний належно виконувати основні гуманітарні функції: фінансування системи охорони здоров'я, освіти, життєзабезпечення населення, надання правової допомоги; 5) зобов'язується проводити мирну зовнішню та внутрішню політику, в повному обсязі забезпечувати права і свободи своїх громадян, у тому числі національних меншин (якщо такі мешкають на цій території), а також схвалювати й підтримувати «правила гри» на світовій арені.

Разом з тим, в процесі вивчення передумов посилення дезінтеграційних настроїв, процесів у поліетнічних країнах та появи нових невизнаних держав іноземними та вітчизняними дослідниками звертається увага існування колізії між принципом територіальної цілісності держав та правом на самовизначення народів, які зафіксовані у положеннях Статуту ООН [32]. Згідно з пунктом 4 статті 2 Статуту ООН, «усі члени ООН утримуються у своїх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і яким-небудь іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй». Відповідно до пункту 2 статті 1 «Розвивати дружні відносини між націями на основі поваги

принципу рівноправності і самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру».

Зрозуміло, що на сьогодні існують політичні утворення, які володіють основними ознаками державності, однак позбавлені міжнародного визнання. Однак назва таких «невизнаних держав достатньо умовна, оскільки вказує не на форму організації влади і наявність/відсутність суверенітету, а здебільшого на проблему існування таких держав на світовій арені, в міжнародно-правових і політичних відносинах, на факт їх визнання чи невизнання [18, с. 29].

Водночас для того, щоб називатися державами, такі політико-територіальні утворення повинні володіти низкою ознак. Вчені Л.Бердегулова і С.Капліна умовно виокремлюють дві основні групи ознак: зовнішні (спроможність «забезпечувати власну безпеку, передусім військову, та проводити відносно самостійну зовнішню політику, щонайменше, у межах «своїх» регіональної системи за участі наддержав і міжнародних організацій) і внутрішні (спроможність реалізувати суверенітет на підконтрольній їй території, гарантувати внутрішньополітичну стабільність і діяльність державних структур, забезпечувати мінімальні соціально-економічні потреби населення) [3, с. 144].

Разом з тим, у різних вітчизняних та іноземних джерелах виокремлюють різні ознаки держави. Так, як згадувалось, для ефективного функціонування невизнаної держави важливою зовнішньою ознакою вважається наявність армії, спроможної захистити її внутрішній і зовнішній суверенітет, але ж навіть не всі давно визнані у світі держави її мають (так, Коста Рика, держава в Центральній Америці, ще 1948 р. відмовилась від використання армії, відтоді єдиною силовою структурою у цій країні залишається поліція. Це єдина в Америці нейтральна держава). Хоча одним з пріоритетних завдань невизнаних держав є накопичення військової потужності, яка використовується головним чином як засіб політичного тиску на суверенні держави і захисту у разі порушення її внутрішнього суверенітету.

У політологічній і правовій літературі вказуються різне бачення щодо

можливостей невизнаних держав на міжнародній арені. Одні експерти акцентують увагу на тому, що факт невизнання тієї чи іншої держави не виключає його автоматично із системи міжнародних відносин: відносини світового співтовариства й окремих країн з невизнаними державами можуть відносно успішно розвиватися у таких сферах, як міжпарламентська співпраця, співпраця в галузі освіти, у сфері економічної інтеграції, виробничої кооперації тощо. Усі ці форми співпраці базуються на нормативно-правових актах - договорах, угодах, указах.

Водночас, правова основа взаємодії невизнаних держав із світовим співтовариством і між собою формується стихійно [19, с. 126]. Напевно, що на міжнародну діяльність невизнаних держав багато чого залежить від їх внутрішніх ознак, насамперед від ступеня демократії в країні, бачення політичною елітою напрямів розвитку країни, соціально-економічних результатів [40, с. 48].

Серед дослідників, які займались систематизацією типів невизнаних держав, необхідно виокремити естонських вчених Е.Берга і Р.Тоомла, східних – А.Г.Большакова, Д.Г.Ніколаєва, а також низку американських дослідників з програми картографування глобальних загроз («Mapping Global Insecurity»).

Суттєвий внесок у розвиток класифікації невизнаних держав зробив східний вчений Д.Г.Ніколаєв. Він запропонував поділити невизнані держави на: 1) «держави, що не мають визнання і частково визнані»; 2) «держави, утворені шляхом реалізації права на самовизначення, утворені з інших підстав та утворені на території держав, що не відбулися» [18, с. 28].

У цілому, переважна більшість іноземних та вітчизняних науковців поділяють невизнані держави на три групи, а саме:

1) частково визнані держави:

а) частково визнані держави, що фактично контролюють свою територію (Турецька Республіка Північного Кіпру (1983), Абхазія (1992), Південна Осетія (1991), Халістан);

б) частково визнані держави, що контролюють частину території, на яку претендують (Сахарська Арабська Демократична Республіка (1976), Китайська Республіка (Тайвань) (1949));

2) невизнані держави (Придністровська Молдавська Республіка (1990), Нагорно-Карабаська Республіка (1991), Сомаліленд (1991), Пуантленд (1998), Джумаленд, Галмудуг, Хіман і Хеб, Авдаленд, Азанія (2011), Аль Сунна Уаляма'а, Джамаат Аш-Шабааб, Держава Ва, Держава Шан, Ісламський Емірат Абьян, Ісламський Емірат Шалва, Вазиристан (2006), Демократична Республіка Бакассі, Ісламська Держава Азавад (2012), Султанат Сулу, Народна Республіка Нагалім, Сіландія (1967), Республіка Хау Пакумото, Республіка Мурраваррі (2013), Народна Республіка Еуахлаї (2013), Республіка Банксаморо (2013), Сирійській Курдистан (2013), Ісламська Республіка Фалуджа, всього - 27);

3) частково невизнані держави:

а) частково визнані держави, що контролюють частину своєї території, на яку претендують (Республіка Косово (2008), Кіпр, Палестина (1988));

б) держави-члени ООН невизнані деякими іншими державами (Вірменія, Ізраїль (1948), Кіпр, КНР (1971), КНДР, Республіка Корея, Сирія). (див. додатки 1, 5).

На думку провідних вітчизняних експертів, формування невизнаних держав за вищезазначеною типологією не виглядає ідеалізованим підходом, однак дає підстави зробити певний висновок, який полягає у тому, що незважаючи на часткову визначність або невизначеність деякі держави (країни-члени ООН) (на прикладі КНР) достатньо ефективно розвивають свою економіку та успішно проводять свою міжнародну політику.

Слід відзначити, що чіткого розмежування невизнаних і частково визнаних держав немає. У політичній науці зазвичай друга категорія держав вважається складовою першої, тому поняття «невизнана держава» має умовний характер.

Навіть серед перелічених прикладів є такі, які можна віднести до стовідсотково невизнаних (Сомаліленд), такі, що визнаються однією або

декількома державами (Турецька Республіка Північного Кіпру, Республіка Абхазія), такі, що визнаються досить великою кількістю суверенних держав (Косово, Палестина). Водночас є держави, невизнання яких окремими членами міжнародного співтовариства суттєво не впливає на їх участь у міжнародно-правових відносинах і їх не вважають невизнаними. КНДР і Південна Корея не визнають одна одну, Вірменія не визнана Пакистаном, Ізраїль - багатьма арабськими державами (див. додаток 2).

Наведені у додатку 4 у вигляді таблиці конкретні приклади чітко демонструють можливість успішного розвитку державних утворень і їх інтеграцію в світову спільноту в умовах невизнаності або часткового визнання.

Міжнародне співтовариство традиційно обирало три головні види реакції на існування «де-факто держав»: активне протистояння їм у формах ембарго і санкцій; загальне ігнорування їх і відмова співпрацювати з ними; певне обмежене схвалення і визнання їх існування. Кожен із цих варіантів має свої переваги і недоліки та супроводжується різними наслідками для міжнародної спільноти і для самої «де-факто держави» [6, с. 4].

У цьому зв'язку слід відзначити наявність колізії між принципами, яка пов'язаним з тим, що, з одного боку, реалізація принципу самовизначення народів порушує право іншої держави на територіальну цілісність, а, з іншого, жорстке дотримання принципу територіальної цілісності не дає змоги для народів, які борються за самовизначення, створити власну суверенну державу.

Для прикладу існування такої колізії слід навести ситуацію на Близькому Сході, в якій Палестина бореться за свою державність, порушуючи територіальну цілісність Ізраїлю.

Разом з тим, розглядаючи колізію, пов'язану із Косовським питанням, дослідники звертають увагу на сумнівний характер такої колізії, оскільки Косово має певну автономію від Сербії. Крім того, Міжнародний Суд ООН у своєму консультативному висновку щодо Косово [27] вказав на те, що у цій ситуації право народів на самовизначення не застосовується, а отже, і немає

колізії. Косово є особливим випадком у світовій практиці та потребує особливого ставлення [21, с. 157]. Це підтвердила Декларація незалежності від 17 лютого 2008 р., в якій зазначено: «Косово є особливим випадком, який виник у результаті неузгодженого розпаду Югославії і не може бути прецедентом для будь-яких інших подібних ситуацій» [11]. А відтак, з метою визначення пріоритету того чи іншого принципу насамперед потрібен об'єктивний аналіз конкретної ситуації, а саме: історія виникнення питання (конфлікту), історія становлення й розвитку конкретного етносу або нації, ступінь їх пригноблення, наявність чи відсутність міжконфесійного антагонізму, можливість чи неможливість мирного співіснування окремих етнічних меншин на одній території.

Досліджуючи тему невизнаних держав слід звернути увагу на роль міжнародної спільноти в процесах визнання «де-факто держав». Оцінка політичної ситуації, що складається в сучасному світі, робить очевидною нездатність більшості механізмів підтримки міжнародної безпеки (в особі ООН, НАТО, ОБСЄ, ПАРЄ та ін.), створених після закінчення Другої світової і у період холодної війни, ефективно виконувати покладені на них функції. В обставинах ХХІ ст. вони виявляються не готовими адекватно реагувати на виклики і загрози сучасності.

Найбільш гострими проблемами, які вимагають від людства негайного вирішення, справедливо вважаються «запобігання ядерної війни та недопущення поширення зброї масового знищення, подолання розриву в соціально-політичному розвитку країн за віссю «північ - південь», протидію глобальному (міжнародному) тероризму, вирішення продовольчої і енергетичної криз, оздоровлення планетарної екології, оптимізація демографічної ситуації, збереження і дбайливе використання природних, перш за все невідтворних, ресурсів» [13, с. 3].

Міжнародне співтовариство тривалий час вважало проблему невизнаних держав швидко минаючим явищем - результатом збігу поточних обставин, частиною гри політичних інтересів світових гравців. Цілком зрозуміло,

що такий підхід не сприяв врегулюванню ситуації, а тільки загострював її. Зважаючи на події в/та навколо Південної Осетії (2008 р.), швидке визнання Косово і референдуми в Каталонії та Шотландії, доцільно проаналізувати весь набутий досвід щодо проблем виникнення та існування невизнаних державах з метою вироблення універсальних алгоритмів їх врегулювання.

Типовими рисами позиції міжнародної спільноти щодо цієї проблеми є: по-перше, «світове співтовариство» вважає більш безпечним «заморожувати» подібні проблеми, відкладаючи на перспективу їх рішення. Свідченням цього є довготривалий процес врегулювання становища Придністров'я, Нагорного Карабаху, Тайваню та інших держав [1].

По-друге, існування невизнаних держав - яскравий приклад малої ефективності регіональних міжнародних інституцій у процесі врегулювання конфліктів. У сучасному світі тенденції інтеграції (регіональної і глобальної) співіснують із трендами фрагментації, сепаратизму та іредентизму в багатьох поліетнічних країнах.

На останок, США та ЄС, перебуваючи у фазі геополітичної експансії, намагаються будь-якими спробами розширити зону свого впливу шляхом втягування в неї під прапором «розповсюдження демократії» нових держав. Політика подвійних стандартів при визнанні/невизнанні новоутворених держав не раз використовувалась США та ЄС задля власних цілей. Це співзвучно слушній думці відомого політолога З. Бжезинського: «Для США євразійська геостратегія включає цілеспрямоване керівництво державами» [4, с. 55].

Слід звернути увагу на те, що невизнані та частково визнані держави є здебільшого малими територіально, а їхнє населення нечисленне. Так, аналізуючи конкретні приклади невизнаних держав, можна відзначити, що серед незначних за численністю невизнаних держав, явними лідерами є Тайвань та Косово, які займають територію 35,9 тис. кв. км та 10,8 тис. кв. км з населенням у 23,3 млн. чол. (це більше ніж чисельність багатьох визнаних європейських країн) та 1,8 млн. чол. відповідно. Для відображення різниці в розмірах території, кількості населення та збройних сил у додатку 1 надається

порівняльна таблиця прикладів невизнаних та частково визнаних держав, передній аналіз якої дозволяє виділити спільні риси невизнаних та частково визнаних держав: незначна територія, невелика кількість населення, проголошення незалежності в ХХ ст. (переважна більшість в 90-х роках), поліетнічний склад населення тощо.

Отже, є підстави вважати, що підпорядковувати й утримувати свої території більшість з цих новоутворених держав змогли лише завдяки військовій та економічній допомозі покровителів, союзників або втручань міжнародного співтовариства.

Низка міжнародних західних дослідників акцентує увагу на тому, що у міжнародних відносинах все більше застосовується принцип сили, які вказують на те, що держави-метрополії вільні у застосуванні сили для законного збереження чи відновлення своєї територіальної цілісності. При цьому, основний аргумент прихильників застосування сили у конфліктах навколо невизнаних держав полягає у тому, що невизнані держави не є самостійними суб'єктами міжнародного права, бо вони не визнані міжнародним співтовариством.

У цього контексті слід послатись на резолюцію ООН 1974 року «Визначення агресії», згідно з якою термін «держава» в ній «вживається, не вирішуючи першочергово питання про визнання або питання про те, чи є держава членом Організації Об'єднаних Націй». Але такий підхід є хибним, при якому держава стає такою лише після набуття членства в ООН або після міжнародного визнання.

Незважаючи на існуючі суперечки про те, чи є Південна Осетія, Абхазія, Придністров'я і Нагірний Карабах державами, відбуваються постійно, однак їх створення і досить тривале існування - це реальність ситуації, які підтверджуються самим фактом існування таких держав.

А відтак, у сучасних міжнародних відносинах існують можливості для ефективної взаємодії між визнаними та невизнаними державами. Прозоре державне управління, вільні вибори та мирна зовнішня політика мають таке ж

життєво важливе значення для невизнаних держав, як і для визнаних. Очевидно і те, що визнання невизнаних держав перетворить їх на відповідальні міжнародні суб'єкти, а ігнорування політики невизнаних держав може мати свої наслідки.

Прикладом ігнорування невизнаної держави міжнародним співтовариством може слугувати його ставлення до Турецької Республіки Північного Кіпру, проголошеної 1983 р. й офіційно визнаної лише Туреччиною. Багато міжнародних організацій, у т.ч. Всесвітній поштовий союз, Міжнародна організація цивільної авіації, Міжнародна асоціація повітряного транспорту, відмовилися визнавати або співпрацювати у сферах своєї компетенції з турками-кіпріотами. Невизнаний Ерканський аеропорт діє неофіційно і, як вважається, становить ризик для безпеки, поштові марки Турецької Республіки Північного Кіпру оголошені неправомірними і недійсними [8, с. 4-5].

У багатьох невизнаних державах спостерігається високий рівень криміналізації різних сфер життя суспільства. Наприклад, «Придністровська республіка має здебільшого криміналізовану економіку. Це ще більше підриває довіру до невизнаних держав на міжнародній арені, адже вони можуть виявитись непередбачуваними при виконанні договірних зобов'язань і нехтувати нормами міжнародного права.

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що врегулювання проблем, пов'язаних з виникненням та існуванням невизнаних держав, є надзвичайно складним, суперечливим і тривалим процесом. При цьому його успіх залежить від сприятливого поєднання багатьох як зовнішніх, так і внутрішніх чинників та суб'єктивних і об'єктивних умов. До того ж, подібні питання сьогодні складають глобальну проблему для людства, врегулювання якої далеко не завжди під силу навіть таким впливовим і могутнім організаціям, як ООН і НАТО. Тим більше, що міжнародний досвід свідчить, що правові процедури (всенародні референдуми про незалежність, демократичні вибори, прийняття цивілізованих законів та ін.) важливі для отримання визнання. Проте домінуючим чинником у прийнятті рішення про визнання нових чи існуючих

державних утворень залишається політична доцільність.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин технології врегулювання проблем невизнаних держав у значній мірі визначаються не інтересами народів, які проживають у них, а «подвійними стандартами» провідних світових акторів, у першу чергу США, деяких членів НАТО та ЄС, які використовують існуючу регіональну нестабільність у своїх цілях. Міжнародна спільнота, на жаль, не пропонує ефективних, гнучких, справді демократичних, універсальних механізмів врегулювання етнополітичних конфліктів, що не сприяє забезпеченню миру і безпеки в багатьох регіонах світу.

Аналіз політичної практики, пов'язаної з виникненням і становленням нових держав, показує, що процес державотворення з змістовної точки зору виступає як найбільш складний історико-політичний процес, продуктом якого є держави - особливі, соціальні інститути, здатні створювати міцну платформу суспільного прогресу, виступаючи ефективним регулятором суспільних відносин.

Довести своє твердження щодо складності процесу державотворення я можу такими аргументами.

По-перше, невизнані або частково визнані держави функціонують за умов обмеженого дипломатичного визнання з боку держав - членів ООН або без нього. Це суттєво обмежує їх соціально-економічний і політичний розвиток, адже в епоху глобалізації існувати у міжнародно-правовому вакуумі нелегко будь-якій державі.

По-друге, нові тенденції актуалізації такого явища як невизнані держави та «де-факто держави», свідченням цього стало суттєве збільшення кількості нових (зазвичай невизнаних) держав, обумовлених цілою низкою найрізноманітніших об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх причин та чинників.

Втретє, глобалізаційні процеси впливають на появу нових держав, які на сучасному рівні вийшли з-під контролю розвинених держав і міжнародних

організацій, що досить часто може призводити до значної кількості етнополітичних конфліктів і збройних зіткнень в усьому світі.

Вчетверте, на сьогодні досі що не існує загальновизнаного терміну щодо позначення нових держав з невизначеним статусом. У процесі дослідження виявлено, що поняття «невизнана держава» є більш точним для позначення певних реальних феноменів, ніж широко вживані терміни «самопроголошена держава», «квазідержава» та «де-факто держава». Таким чином, я погоджуюсь з тим формулюванням, що «невизнана держава» – це держава, яка пройшла повний процес свого становлення і володіє усіма її ознаками та міжнародно-правового визнання. У випадку відсутності кількох ознак держави, окрім визнання використовується термін «невизнане державоподібне утворення».

Вп'яте, поняття «невизнані держави», необхідно досліджувати не лише у контексті етнополітичних конфліктів, а й колізії між принципом територіальної цілісності держав та правом на самовизначення народів. Неоднозначне співвідношення даних принципів, яке надало можливості схилитися у бік забезпечення інтересів певної держави, ускладнило розв'язання проблем, пов'язаних із визначенням подальшої долі нових держав, зокрема їх визнання.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ФАКТОРИ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ «ДЕ-ФАКТО ДЕРЖАВ»

2.1. Історичні передумови виникнення і геополітичні умови існування невизнаних держав

Таке явище як «невизнана держава», а відповідно і сам термін «невизнана держава», з'явився наприкінці ХХ століття внаслідок конкретизації більш раннього політичного явища – «самопроголошена держава». На початку ХХІ століття він набрав ще більшої актуальності [19, с. 24].

Аналіз відповідної наукової літератури засвідчує, що таке явище як «невизнана держава» у міжнародно-політичній практиці постав досить давно, проте досліджувати його почали лише в другій половині ХХ століття. Більше того, є підстави стверджувати, що це явище не просто нова тенденція, а історична закономірність. Підтвердженням цього можна вважати численні факти, тепер вже дещо призабуті або спеціально не згадувані, про те, що майже всі сучасні держави пройшли складні й суперечливі процеси самовизначення, самопроголошення незалежності та визнання, а деякі з них – і тривалого невизнання.

Типові й показові приклади: США проголосили свою незалежність у 1776 р., а були визнані лише 1783 р.; Нідерланди отримали юридичне визнання тільки в 1648 р., тобто через 70 років після здобуття фактичної незалежності. Вартує уваги і той факт, що станом на 1910 р. у світі існувало лише 15 держав нинішніх членів ООН. Майже всі інші держави-члени ООН пройшли через складну, суперечливу й інколи досить тривалу стадію формування державності: самопроголошення та отримання міжнародного визнання.

Першим імпульсом до виникнення такого явища як «невизнана держава» можна вважати створення союзу кантонів (1291-1798 рр.), які прийняли згодом форму Швейцарської Конфедерації (1815-1848рр.). Зокрема, починаючи

з 1878 року, національно-державний сепаратизм був єдиною формою утворення нових держав. У Європі з 1815 року народження нової держави відбувалось трьома шляхами: перетворення (трансформація) держави, об'єднання держав та відокремлення держав.

Дві світові війни теж стали значним поштовхом до актуалізації державотворчих процесів. Перша світова війна стимулювала появу цілої низки нових держав (нині визнаних міжнародним співтовариством), таких як: Афганістан, Єгипет, Ірак тощо. У часи Другої світової війни незалежність отримали В'єтнам, Ефіопія, Індонезія, Ісландія, Ліван, Сирія та ін.

Ще одним імпульсом актуалізації державотворчих процесів був антиколоніальний рух першої половини ХХ ст., який характеризувався принципом «одна нація – одна держава» і захищав інтереси пригноблених народів. Відповідно, у цілої низки народів «Третього світу» з'явилося прагнення до створення власної держави.

Відродження в середині 1980-х років етнонаціональної свідомості деяких народів, внаслідок лібералізації та демократизації частини Європи, призвело до миттєвого утворення нових держав, певна частина з яких так і не отримала міжнародного визнання. Загальновідомо, що лише розпад Радянського Союзу спричинив за відносно стислий час утворення 19 нових держав (4 з яких так і не отримали, взагалі чи частково, міжнародного визнання – Абхазія, Нагірно-Карабаська Республіка, Південна Осетія, Придністровська Молдавська Республіка).

До кінця 1980-х років чотири пострадянські самовизначені (невизнані) держави, розташовані на Кавказі, мали статус автономних утворень всередині Азербайджанської, Грузинської та Російської союзних республік; придністровська держава в означений період історії як адміністративно-територіальна одиниця не виділена і входить до складу Молдавської РСР самостійними міськрадами і районами.

Одним з базових протиріч у підходах до оцінки політико-правових обґрунтувань придністровської державності, що склалися в політичній науці,

є питання про історичні умови входження територій Молдови і Придністров'я в єдину державу: представники кишинівської школи вважають лівобережні райони Дністра невід'ємною частиною Республіки

Молдова, придністровські ж політологи і історики наполягають на тому, що до 1940 р. Придністров'я і Молдова ніколи не становили єдиної молдавської держави, а утворення Молдавської РСР є, по суті, штучним політичним кроком, викликаним кон'юктурою політичного процесу на межі 1930-1940-х років. При цьому є факт існування на території Придністров'я з 12 жовтня 1924 р. до 1 серпня 1940 р. самостійної державності - Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. 12 жовтня 1924 р III сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету восьмого скликання приймає рішення про утворення МАССР в складі Української РСР. У республіку входять одинадцять районів. Площа МАССР становить 8,1 тис. кв. км, населення - 545,5 тис. осіб. Столицею засновується спочатку м. Балта, а з 1929 р. - м. Тирасполь.

З позиції Придністров'я, аналіз дореволюційної історії молдавської держави і придністровських земель дає ще більше підстав для визнання права придністровців на самостійну державність, а визнана багатьма істориками формула «один народ - дві держави», щодо Придністров'я і Молдови недоречна. Створення Молдавського князівства датується літописними джерелами 1359 року, а в грамоті господаря Романа Мушат від 1392 року вказується, що він володар землі Молдавської від Карпатських гір до Чорного моря з східним кордоном по р. Дністер.

У другій половині XVIII ст. в боротьбу за Північне Причорномор'я активно включається Росія. За Яським мирним договором, укладеним за підсумками російсько-турецької війни 1787-1791 рр., землі між Південним Бугом і Дністром від р. Ягорлик і до Чорного моря входять до складу Російської імперії [305, с. 26]. Таким чином, південні райони Придністров'я стають частиною Росії, а вже в 1792 р. закладається м. Тирасполь - майбутня столиця ПМР. У 1773 р. в результаті другого поділу Речі Посполитої Росія

включає до свого складу території від Дніпра і до Дністра. Тепер і північні райони Придністров'я разом з Поділлям входять до складу російської держави.

З 1812 р. Придністров'я і Бессарабія, після вікової незалежної один від одного політичної історії, стають частинами однієї держави, але не молдавської, а російської, і залишаються такими до революційного 1917 р. Пострадянська політична історія Придністров'я і Молдови тільки підсилює історичний розлам між правим і лівим берегами Дністра.

Варто також наголосити, що на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин роль невизнаних держав помітно трансформувалась, що є закономірністю історичного розвитку людської цивілізації.

Із початку XXI століття невизнані держави все частіше й активніше виступають фактором регіональної нестабільності та/або фактором геополітичного протистояння провідних держав світу. Історичний досвід засвідчує, що міжнародне визнання деяких держав відбувалося в системі дво- і багатосторонніх відносин з іншими державами. Це дало можливість деяким державам, які вже пройшли стадії самопроголошення та визнання, вирішувати долю держав, які через ці стадії лише проходять .

Як відзначалось раніше у першому розділі цієї роботи, ще один із факторів актуалізації тенденції народження нових держав, у т.ч. невизнаних, – є глобалізаційні процеси. Все більше етносів задля збереження своєї ідентичності вступають в суперечності з іншими етносами та народами, що часом призводить до етнополітичних конфліктів. Зі збільшенням темпів розвитку глобалізації питання становлення невизнаних держав постає все частіше і все більш гостро, що може стати реальною загрозою міжнародній безпеці, а тому проблема збереження територіальної цілісності держав може виникнути в будь-якій державі, особливо в період політичної нестабільності та слабкості центральної влади.

Інформація про кількість та рік появи невизнаних держав викладена у п.2.1. «Проблема міжнародного визнання невизнаних держав на світовій арені, їх ознаки і класифікація» першого розділу цієї роботи.

У зв'язку з вищевикладеним можна спрогнозувати, що до кінця XXI століття у світі може з'явитися значно більша кількість нових держав (у т.ч. - невизнаних), ніж існує на сьогодні.

Аналізуючи історичні аспекти, можна простежити яким чином зароджувалась саме етнополітична глобалізація у світі. Перед Першою Світовою війною в світі налічувалось 62 незалежних держави. До кінця XX століття їх кількість зросла більше ніж удвічі, до 193 країн. Парадоксальним постає той факт, що у взаємозалежному, взаємопов'язаному світі, який набуває глобальної цілісності, однією із вищих цінностей стала самостійна державність. А відтак можна прослідкувати наступну тенденцію: кожен із вищезазначених етапів розвитку глобалізації супроводжувався сплеском появи низки нових держав.

Найбільш докладно геополітичні передумови виникнення невизнаних держав було викладено у п.2.1. «Проблема міжнародного визнання невизнаних держав на світовій арені, їх ознаки і класифікація» першого розділу цієї роботи.

Актуальності питання при дослідженні набуває необхідність виділення основних причин виникнення та етапів розвитку «де-факто держав». Знаковою політичною подією останнього десятиліття XX ст. став розпад СРСР, який спричинив зростання напруженості у відносинах між етнічними групами, які в умовах радянської політичної системи вдавалося нівелювати. Найбільш запеклі етнічні конфлікти спалахнули в автономних утвореннях на території Грузії (Абхазія та Південна Осетія) і Азербайджану (Нагірний Карабах), що у кінцевому підсумку призвело до самовизначення народів і проголошення в автономіях незалежних від метрополій держав із самовизначеним статусом.

А тому, поряд з визнанням Косово, події початку XXI ст. - збройний конфлікт Грузії та Південної Осетії, визнання лише Росією та деякими іншими державами незалежності Абхазії і Південної Осетії, військова агресія Росії проти України, нелегітимний референдум та анексія Криму (Україна) і його включення до складу Російської Федерації як суб'єкта країни, референдуми з питань незалежності в Шотландії і Каталонії, все це вказує на важливість

дослідження як проблем процесу державотворення в сучасному світі у цілому, так і питань про право народів на самовизначення і створення самостійної держави, про визнання або невизнання новостворених держав (див. додатки 2, 3).

Поява нових держав викликана не стільки низкою загальновідомих причин (розпад західних імперій та СРСР) скільки неурегульованістю політико-правового поля визнання новоутворених держав та проведення політики «подвійних стандартів» і «заморожування» конфліктів.

На початку 1990-х років світ стикнувся з новою політичною реальністю: після розпаду СРСР (з одночасним скасуванням відповідної правової бази), крім нових незалежних держав, які стали правонаступниками радянських союзних республік, виникають ще чотири державних утворення, які не отримали міжнародно-правового визнання, але володіють певними атрибутами державності і внутрішнім суверенітетом, що дозволяє їм протягом більше двох з половиною десяти років функціонувати. Це реальність стала результатом боротьби Республіки Абхазія, Нагірно-Карабахської Республіки, Придністровської Молдавської Республіки, Республіки Південна Осетія та Чеченської Республіки Ічкерія (яка існувала з моменту розпаду СРСР і до 2000 року) за незалежність і міжнародне визнання.

Непоступливість цих нових політичних реалій можна пояснити, в першу чергу, історичною обумовленістю виникнення на пострадянському просторі самовизначених держав, їх методами боротьби за міжнародно-правове визнання свого суверенітету, а також правилами політичної гри в регіоні і поведінкою основних політичних акторів в особі визнаних пострадянських держав, світових держав, Євросоюзу і НАТО.

Вітчизняні дослідники цього питання вказують на основні підстави для початку процесу утворення нових держав: право на самовизначення, дискримінація за національною (етнічною, расовою) ознакою; історична справедливість, а визначальними історичними передумовами виникнення пострадянських самовизначених держав є власне сам розпад СРСР

і неефективна і певною мірою непередбачувана політика розподілу адміністративно-територіальних кордонів, що на той час проводилась керівництвом СРСР у період її існування (очевидні приклади цього є Абхазія, Крим, НКР, Придністров'я, Південна Осетія, Чеченська Республіка).

На фоні того, що основу визнання пострадянських самовизначених держав був закладений тільки один нормативно-правовий акт - це конституція СРСР, яка припинила своє існування, а серед держав, що утворилися внаслідок розпаду СРСР, міжнародне визнання, незалежно від всенародного волевиявлення і встановлення контролю урядів над відповідними територіями, отримують тільки державні утворення, які є правонаступниками союзних республік, серед дослідників, зокрема на думку Н.Штанскі, у правовому відношенні така позиція видається «дуже вразливою для народів, позбавлених при розпаді Союзу прийняттого для них політичного статусу або таких, що опинилися за межами своїх власних державних утворень» [24, с. 219]..

А за твердженням історика М.Нарочницької, «єдино юридично бездоганим і безпечним є саме визнання факту незавершеності територіального і правового статусу тих колишніх республік СРСР, які не надали своїм народам право на вільне волевиявлення щодо свого державного майбутнього». Тільки така парадигма «здатна забезпечити юридичну аргументацію права на зміну на пострадянському просторі і при цьому виключити будь-які паралелі з іншими державами» [17, с. 2].

Однак, представники різних політологічних та історичних шкіл щодо розпаду СРСР не піддають сумніву факт оформлення підписання біловезьких угод 8 грудня 1991 року. Більшість інших питань, пов'язаних з аналізом причин і оцінкою значення розпаду СРСР, залишається предметом непримиренних дискусій та тлі того, що самовизначені держави є наслідком і своєрідним продуктом розпаду соціалістичної федерації, тому логічно розглядати деякі передумови розпаду СРСР як передумови становлення і розвитку самовизначених держав, що виникли на його території.

Розпад СРСР і утворення в межах союзних республік нових незалежних

держав корінним чином змінюють геополітичний малюнок Європи і всього світу; розрив господарських зв'язків стає головною причиною глибокої економічної кризи, який відчувають країни-спадкоємиці СРСР; істотні проблеми виникають в житті не тільки російських, які опинилися за межами « нової » Росії, а й національних меншин у цілому.

З огляду на це, на пострадянському просторі представлені дві групи держав: перші - країни Балтії, Україна, Молдова, Азербайджан - демонструють ідеологічний розрив з радянською державністю, другі - Росія, Білорусь - розглядають радянський період як невід'ємну частину своєї історії. До другої групи належать і самовизначені (невизнані) держави - Абхазія, Нагорний Карабах, Придністров'я, Південна Осетія, але не Ічкерія. А тому від визначеності в питанні правонаступництва багато в чому залежать їхні стосунки з іншими державами пострадянського простору (див. додаток 1).

Наприклад, на перспективу примирення народів обох берегів Дністра з їх подальшим возз'єднанням в єдине громадянське співтовариства ускладнює збройний конфлікт Республіки Молдова проти Придністровської Молдавської Республіки, що мав місце в 1992 р. та наявність на території ПМР 14-ї російської армії. А подальша відмова Молдови в 2003 р. від «Плану Козака» (розробленого заступником керівника адміністрації президента РФ Д.Козаком), передбачав створення асиметричної федерації з трьома суб'єктами (Молдова, Придністров'я і Гагаузія), перевела конфлікт у стадію тривалого замороження.

При цьому вище керівництвом РМ відмовилось підписувати Меморандум про створення асиметричної федерації, запропонованої Росією, аргументуючи це відсутністю консенсусу із цього питання серед країн-членів ОБСЄ та міжнародних гарантій, таємністю розробки проекту цього Меморандуму без відкритого обговорення з громадянами РМ, і звинувачуваннями керівництвом новоствореного парламентського Національного комітету з питань захисту незалежності і Конституції Молдови із приводу того, що цей документ представляє інтереси Росії, а не Республіки Молдова. Основна мета

Національного комітету з питань захисту незалежності і Конституції Молдови - протистояти впровадженню Меморандуму про створення асиметричної федерації, запропонованої Росією.

Після відмови Президента РМ В.Вороніна підписувати Меморандум, звучала офіційна аргументація, що Кишинів посилається на необхідність проведення консультацій з ОБСЄ та ЄС. При цьому, міністр закордонних справ Нідерландів і той час діючий голова ОБСЄ Яап де Хооп Схеффер повідомив В.Вороніну, що серед країн-членів ОБСЄ консенсусу немає, адже у деяких країн є серйозні заперечення в тому, що стосується розподілу гілок влади між центральними і регіональними органами, прав Придністров'я в Сенаті, а також відсутності міжнародних гарантій. Крім того, громадськість Кишинева, опозиція звинувачували Президента РМ В.Вороніна в зраді національних інтересів Молдови.

Представники політичних формувань стверджували, що якщо президент піде на цей крок, «буде встановлена диктатура сепаратистського меншості над більшістю населення». Лідери опозиції звинувачували владу в тому, що Меморандум був розроблений в таємниці, без відкритого обговорення з громадянами, і що цей документ представляє інтереси Росії, а не Республіки Молдова. Тому відмова В.Вороніна від підписання даного Меморандуму цілком зрозуміла.

На думку прибічників незалежності ПМР, в конфлікті Тирасполя і Кишинева на стороні придністровців - «історична правда», тому противники самовизначення Придністров'я апелюють не до історії, а до принципів міжнародного права, якими повинні керуватися всі держави.

Зрозуміле небажання Росії залишити останній військовий форпост в цьому регіоні і, таким чином, втратити один з дієвих важелів впливу на ситуацію в ньому, адже Придністров'я є також важелем політичного впливу Росії на Україну.

Саме тому «Придністровська Молдавська Республіка (ПМР)» є стратегічним партнером РФ. Сьогодні необхідно визнати, що саме російська

присутність відіграла головну роль влітку 1992 року, під час відкритого протистояння. Виступаючи на урочистій церемонії відкриття спільних російсько-молдавських військових навчань «Блакитний щит - 2000», Д.Брагиш - в той час прем'єр-міністр РМ - підкреслив, що «сама Росія зупинила збройний конфлікт на берегах Дністра».

Політологічний аналіз молдовсько-придністровського конфлікту дозволяє відповісти на питання, яка в його розв'язанні та ескалації роль політичних рішень як конструктивного, так і деструктивного значення, що виходять від представників молдавської влади та придністровської влади. Дослідження показують, що певна частина подібних акцій з боку керівництва Молдови спочатку була розрахована на провокування конфліктного середовища як своєрідного поля політичного ризику, в якому офіційний Кишинів розраховував на успіх в досягненні зближення Молдавської РСР з Румунією. Однак Тирасполь до часу збройної стадії конфлікту теж виявляється орієнтованим на успіх - успіх в досягненні самовизначення.

При цьому необхідно відзначити, що для Молдови конфлікт з Придністровською Молдавською Республікою є багато в чому результатом внутрішнього конфлікту в середовищі політичної еліти, до основних характеристик якого можна віднести нові реалії соціального розшарування і, як наслідок, поділ інтересів між консервативною пострадянською частиною еліти і «ною прорумунською інтелігенцією», між тими, хто мав доступ до влади, і тими, хто до влади прагнув, між економічними інтересами, які опиралися б на різні джерела первісного нагромадження капіталу.

Можливо, республіканська номенклатура розглядала зближення з Румунією як більш легкий шлях виходу Молдови із складу СРСР, але такий швидкий процес румунізації молдовського суспільства призвів до того, що навесні 1990 р. в результаті демократичних виборів ця номенклатура повністю втратила владу в республіці. До влади прийшли представники Народного фронту, який об'єднав як націонал-демократів, так і ультра-націоналістів.

Одним із варіантів вирішення придністровського питання полягає

в наданні особливого статусу регіону подібно автономії Гагаузії. Це хоча і не ідеальна модель вирішення питання, однак конструктивна. Тут важливо розуміти, що конфлікт у Придністров'ї - це не міжетнічний конфлікт. Скоріше, йдеться про суперечність між елітами. І саме з цього варто виходити при пошуку рішення.

На відміну від придністровського конфлікту, кавказькі самовизначені (невизнані) держави до моменту розпаду СРСР мають власні державно-політичні статуси: Абхазія - статус автономної республіки до складу Грузинської РСР, Нагорний Карабах і Південна Осетія - статус автономних областей на території Азербайджану і Грузії відповідно, Чечено-Інгушська Автономна Радянська Соціалістична Республіка - адміністративно-територіальна одиниця РРФСР, що існувала з 1936 до 1944 рр. та з 1957 до 1992 рр.

Дорадянська історія абхазької державності налічує не одне століття. Предки сучасних абхазів з'являються на території Кавказу в результаті міграції з Малої Азії задовго до н. е. У VIII ст. створюється єдине Абхазьке царство, яке зуміло домогтися політичної незалежності від Візантійської імперії.

Населення країни в той час складається з родинних давньо-абхазьких племен, об'єднання яких в одну державу генерує складання єдиного абхазького етносу. До X ст. Абхазьке царство досягає розквіту: до його складу входять території Західної, Південної, ряду районів Східної Грузії, а також чорноморське узбережжя Краснодарського краю. На політичному фундаменті Абхазького царства в XI ст. будується Царство абхазів і картлійців - нова держава середньовічного Кавказу, яка функціонує до XIII ст. Із занепадом єдиного грузино-абхазької держави на її території виникає кілька невеликих, але політично незалежних грузинських царств, а також Абхазьке князівство, історія якого триває до середини XIX ст., коли воно входить до складу Російської імперії.

Таким чином, створена в епоху раннього середньовіччя, змінюючи конфігурацію, але не припиняючи свого існування, абхазька державність

«доживає» до середини XIX ст. У 1810 р. Абхазьке князівство формально стає частиною Російської імперії, але аж до 1864 р. зберігає фактичне самоврядування, і тільки зі скасуванням князівської влади Абхазія в статусі Сухумського відділу включається в імперську систему адміністративно-територіального управління російської держави [190, с. 20].

Слід зазначити, що скасування автономного статусу призвело до повстання 1866 р. Після його придушення близько 19 000 абхазів були змушені залишити батьківщину і переселитися до Османської імперії (так звані махаджири). Залишені абхазами землі були заселені греками та вірменами з Османської імперії, а також переселенцями з європейської частини Російської імперії і сусідніх районів Грузії, через що сформувалося поліетнічне населення сучасної Абхазії.

Після революційних подій 1917 року в Абхазії робляться спроби відродження державності в формі Горської Республіки, проте, крім формально-декларативних закликів, здійснити революційним силам нічого не вдається. У результаті інтервенції Червоної Армії 4 березня 1921 р. в Абхазії встановлено радянську владу. 30 грудня 1922 р. Абхазія у складі ЗСФРР увійшла до СРСР.

В період радянського етапу історичного розвитку державно-правовий статус Абхазії неухильно знижується. Вже до кінця 1921р Абхазія укладає особливий союзний договір із Грузією, передаючи їй частину свого суверенітету. Офіційно Абхазія тепер іменується Договірна Радянська Соціалістична Республіка, і такого статусу в межах радянської держави, крім Абхазії, не має жодне інше державне утворення. У 1931 р. статус Абхазії знижується до автономної республіки в складі Грузинської РСР, такий стан справ існує до розпаду Союзу.

Коли ж 21 лютого 1992 року було скасовано Конституцію Грузинської РСР та відновлено попередню Конституції Грузинської демократичної республіки 1921 року, то абхазьке керівництво сприйняло це як відміну автономного статусу Абхазії і відновило власну Абхазьку конституцію, згідно з якою країна визнавалася суверенною, однак міжнародна спільнота не визнала

такого самочинства. Почався новий виток і загострення протистояння, що змусило Тбілісі ввести війська в автономію. 14 серпня 1992 року між Грузією і Абхазією почалися військові дії, які переросли в справжню війну із застосуванням авіації, артилерії і інших видів зброї. Метою грузинського уряду було встановлення контролю над частиною своєї території і збереження її цілісності. Метою абхазької влади було розширення прав автономії і, зрештою, отримання незалежності. Політичну і матеріальну підтримку абхазькій стороні надавала Росія під керівництвом Єльцина, яка допомогла тимчасово згладити протистояння. Цікаво, що на боці абхазьких збройних формувань виступали також представники бунтівної Чечні, так, наприклад, коли 27 вересня 1993 року Сухумі був узятий абхазькими і північнокавказькими загонами, у складі останніх бойовий досвід отримали чеченські керівники, зокрема Ш.Басаєв.

Російська сторона у 90-х роках формально намагалась зберігати нейтральний статус, хоча її збройні формування, які залишились ще з радянських часів, таки були звинувачені Тбілісі у веденні розвідувальних операцій. 2 квітня 2002 року був підписаний грузино-абхазький протокол, згідно з яким патрулювання верхньої частини Кодорської ущелини (територія Абхазії, контрольована Грузією) було доручене російським миротворцям і військовим спостерігачам ООН.

В результаті конфлікту близько двохсот тисяч етнічних грузинів було вигнано з Абхазії. Відтоді Абхазія добивається визнання своєї незалежності, яку наразі визнали тільки 4 держави, включаючи Росію (2008). Тбілісі розглядає Абхазію як частину країни і пропонує їй широку автономію у складі Грузії. Мир в зоні грузино-абхазького конфлікту підтримують Колективні сили з підтримки миру СНД, укомплектовані російськими військовослужбовцями. Переговори з врегулювання конфлікту перервані в 2006 році.

Скориставшись військовою поразкою Грузії у війні 2008 р. з Росією, абхазькі війська за підтримки росіян зайняли Кодорську ущелину, яка за угодою мала контролюватися грузинською стороною. У вересні 2008 р. Росія

визнала незалежність Абхазії.

Як результат, Абхазія отримала незалежність, якої так прагнула, Грузія - понад 300 тисяч біженців, а Росія - більш ніж лояльний політичний режим новоутвореного суб'єкта політичних відносин - незалежну від усіх міжнародних зобов'язань Абхазію, готову виконати будь-які доручення свого ексклюзивного патрона.

У XIX столітті територія сучасної Південної Осетії була заселена переважно грузинами. Лише поодинокі села осетинів траплялись серед цілої грузинської провінції. Починаючи з початку XX століття осетини почали масово переселятися до цієї грузинської землі. Південно-Осетинська автономна область (Південна Осетія) утворена 20 квітня 1922 р. у складі Грузії із столицею в місті Цхінвал (Цхінвалі).

Південна Осетія отримує самостійну державність в період радянзації Закавказзя. 20 квітня 1922 р. декретом Всегрузинського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів Грузинської РСР з національно-державного розмежування Закавказзя створюється Південно-Осетинська автономна область. Слід зауважити, що, незважаючи на поділ у географічному і адміністративному сенсі, в обох частинах Осетії живе єдиний народ із загальною культурою і говорить на одній мові. Позначений ж поділ, що відбувся в 1922 р., можна розцінювати як штучний політичний крок радянського керівництва, що не враховує думки самих осетин.

Всеросійський ЦВК не чинив опір ідеї об'єднання Осетій. Із цією ініціативою був згоден і обласний Виконавчий Комітет Північної Осетії. Що стосується Грузії: 15 липня 1925 р. сесія ЦВК Грузії заслухала з цього питання доповідь представника Північно-Осетинської автономної області комуніста Симона Такоєва і одноголосно схвалила ідею об'єднання «Північної і Південної Осетії» в складі Грузії. Сталін спочатку був згоден з тим, щоб Осетія об'єдналася в складі Грузинської РСР, але пізніше, через категорично негативну думку секретаря Північнокавказького Крайового комітету компартії Анастаса Мікояна, його позиція помітно похитнулася. А.Мікоян запевняв

Сталіна, що входження Північної Осетії до складу Грузії викликало б розділ всього Північного Кавказу - Грузія вклинилася б у центральну частину Кавказу.

Із цього часу Південна Осетія відноситься до Грузії, а Північна Осетія - до Росії. При цьому автономія Південної Осетії протягом усього радянського часу носила номінальний характер. В даний час Росія і Грузія є суверенними державами з вельми напруженими (якщо не сказати ворожими) міждержавними відносинами, осетинський народ при цьому виявляється розділеним державним кордоном.

Саме в роки становлення радянської влади закладаються основи конфлікту, що призвів до самовизначення південно осетинського народу, який реалізував право мати власну державу. Однак дорадянська історія знала єдину осетинську державність - Аланію, спадкоємцями якої можуть вважати себе і громадяни Південної Осетії.

З 1989 року Південна Осетія взяла курс на незалежність від Грузії. В кінці 1989 року грузинська влада ввела до Цхінвалі підрозділи МВС Грузії. Осетини, у свою чергу, створили власні озброєні структури - національну гвардію. Між грузинськими і осетинськими формуваннями розгорнулися бойові дії. З'явилися ніким не контрольовані озброєні групи. Національна гвардія та озброєні групи - т.зв. російські «добровольці» були створені силовими структурами Росії.

20 вересня 1990 р. Рада народних депутатів Південно-Осетинської автономної області прийняла Декларацію, що проголосила створення «незалежної Республіки Південна Осетія». Керівництво Грузії не визнало цю республіку. Під час перебування у влади в Грузії Звіада Гамсахурдіа у 1990-1991 роках Тбілісі рішуче став на захист цілісності Грузії в її кордонах, активізувавши одночасно спроби вирішення «осетинської проблеми» силовим шляхом і взявшись до бойових дій. 11 грудня 1990 року Верховна Рада Грузії скасувала Південно-Осетинську автономну область і прийняла закон «Про надзвичайний стан». Результатом збройного вторгнення, що почалася 6 січня 1991 р. введенням у Цхінвалі в рамках операції військ МВС Грузії і добровольців, стала ескалація конфлікту. Декілька десятків тисяч, стали

біженцями - до Грузії та Північної Осетії, що створило серйозні соціально-економічні проблеми. Військові зіткнення між Грузією і Південною Осетією продовжувалися в 1992 рр., що привели до численних жертв серед обох учасників конфлікту, значну частину яких складали мирні жителі.

У січні 1992 р. в Південній Осетії відбувся референдум з питання «про державну незалежність», результати якого показали, що більша частина південно осетинського населення підтримує ідею незалежності. Фактичне заморожування конфлікту між Грузією і Південною Осетією відбулося після підписання 14 червня 1992 р. вже новим грузинським керівництвом Дагомиських угод. Введення в зону конфлікту змішаних російсько-грузино-осетинських миротворчих сил у липні 1992р. у той час заспокоїло ситуацію. Найважливішу роль при цьому зіграла і створена в результаті Дагомиських угод Змішана контрольна комісія з врегулювання грузино-осетинського конфлікту. Росія забезпечувала підтримку Південної Осетії і водночас стала посередником в переговорному процесі з врегулювання грузино-осетинського конфлікту, що проходить з участю ОБСЄ, і виступає за «мирне вирішення конфлікту між Грузією і Осетією», маючи на увазі збереження статус-кво.

Конфлікт в Нагірному Карабасі є ключовим каменем спотикання у відносинах між Азербайджаном і Вірменією. Періодична ескалація відносин ще раз підтверджує, що незалежно від того, хто став винуватцем події в цей раз, сторони просто не готові до прямого діалогу щодо врегулювання цієї проблеми.

Позиції сторін абсолютно протилежні. Так, азербайджанська сторона постійно заявляє про необхідність відновлення територіальної цілісності країни, і наміри повернути Нагірний Карабах під юрисдикцію Баку. Вірменська сторона, навпаки, регулярно заявляє про те, що військового вирішення конфлікту в Карабаху бути не може і закликає до використання дипломатичних методів. Однак, у разі запровадження будь-якого варіанту розвитку подій і зміни нинішніх географічних меж конфлікту, міжнародним співтовариством подібні дії будуть трактуватися як порушення Бішкекського протоколу та ряду інших документів, якими передбачалося мирно врегулювати цей конфлікт.

Щодо гострого етнічного конфлікту на Кавказі у серпні 2008 року, який розпочався завдяки російському сценарію втручання у ці події. Однак, те, що сталося 8 серпня 2008 р., вкотре перекреслило існуючу систему міжнародного права, яка заснована на визнанні суверенітету та територіальної цілісності самостійних держав.

У ніч на 8 серпня 2008 р., після обстрілів грузинських сіл з боку невизнаної республіки, а також більш ранніх провокацій проти офіційної влади, у Тбілісі анонсували відновлення конституційного порядку в самопроголошеній республіці. В результаті наступу грузинської армії, остання зайняла велику частину Цхінвалі - головного населеного пункту Південної Осетії.

Однак, Кремль прогнозовано не захотів миритися з поразкою проросійських сепаратистів, і ВС Росії безпосередньо втрутилися в цей внутрішній конфлікт. Російські державні ЗМІ звинуватили Грузію у цілеспрямованому обстрілі Цхінвалі і 7 серпня війська РФ почали перекидатися в зону конфлікту, перейшовши в контратаку на наступний день. Під час прямого сухопутного вторгнення російської армії в країну, танкові бригади росіян увійшли за межі невизнаного утворення Південної Осетії, вклинившись до Кодорської ущелини. Крім того, Росія бомбардувала грузинські міста, військові бази і об'єкти цивільної інфраструктури. а також задіяла свої військово-морські сили. Морська піхота Чорноморського флоту зайняла головний порт Грузії Поті і знищили на рейді всі грузинські катери і кораблі, які мали військове позначення, включаючи судна прикордонників.

П'ятиденна війна 2008 року між Грузією і Росією засвідчила, що Москва й надалі прагне зберегти за собою виключне право на введення військових контингентів у зоні «російської відповідальності» (у сенсі безпеки). Причому, як офіційно зазначалося російським керівництвом, безпосередньою причиною введення військ на територію Грузії був захист інтересів російських громадян (жителів Абхазії та Південної Осетії). Зазначимо, що дане положення було внесено до нової Воєнної доктрини РФ, прийнятої у лютому 2010 р.

У цьому аспекті риторика щодо захисту росіян, котрі проживають у сусідніх державах, мала б ще у 2008-2010 році насторожити український політикум і змусити його робити відповідні висновки щодо зовнішньополітичної стратегії нашої країни, можливо б тоді не відбулося у державі таких трагічних подій, як окупація Криму та частини Східної України.

У грузино-російському конфлікті світова дипломатія також показала свою слабкість і певну розгубленість та безпорадність. Згадаймо, як неспішно визначалось з позицією керівництво ООН, хоча це його статут в першу чергу було порушено, коли російський агресор вдерся на грузинську територію; як нахабно і з викликом вів себе російський представник в ООН; як шукали шляхів порозуміння в Росії та Грузії Саркозі та Кондоліза Райз. Варто визнати тут і певну непереконливість і очевидно хибність політики Саакашвілі та грузинської дипломатії, які не змогли знайти достойні аргументи і запевнити конфліктні автономії у максимальній лояльності та підтримці з боку офіційного Тбілісі.

В результаті війни, Грузія зазнала воєнної поразки, і на кілька тижнів втратила контроль над значними територіями і стратегічними пунктами.

26 серпня Кремль визнав незалежність Абхазії і Південної Осетії, відповідний указ видав президент Дмитро Медведєв. У той же час, російські війська залишалися на території Грузії, що де-факто порушувало план Саркозі.

Після окупації частини Грузії і етнічних чисток грузинських сіл навколо Південної Осетії було таки досягнуто згоди про припинення вогню з участі міжнародних посередників.

Зокрема, виведення російських військ з грузинської території повинен був закінчитися до 1 жовтня 2008 року, однак, де-факто, війська РФ залишаються на території самовизначених республік і на сьогодні.

Присутність регулярної армії - це посилення російського миротворчого контингенту. Більше того, визнавши незалежність самопроголошених

республік, Москва стверджує, що тепер вона мають право розташовувати свої військові формування, погоджуючи це лише з обраним керівництвом Абхазії і Осетії, - це чергове порушення домовленостей і обіцянок, даних Медведевим Саркозі та європейським дипломатом.

Збройні конфлікти першої половини 1990-х років, які супроводжують утворення самовизначених держав, сприяють зниженню ступеня неоднорідності етнічного складу їх населення, але не знімають проблем консолідації кордонів. Розбіжність кордонів різного роду і високий ступінь їх проникності в умовах глибокої кризи, викликаній наслідками політичних трансформацій, сприяють «приватизації» держави впливовими економічними «гравцями», що «пробилися» в період збройних конфліктів на ключові державні посади військовими і високопоставленими представниками силових структур. Подібна тенденція є характерною для всіх країн пострадянського простору, але в невизнаних республіках вона проявляється, мабуть, найбільш яскраво. Така ситуація рано чи пізно призводить до зниження стимулів збереження єдиного політико-правового простору, розвитку сучасних інститутів представництва та ефективних державних органів влади.

Сам характер виникнення самовизначених державних утворень в результаті розпаду СРСР в цілому відповідає єдиному сценарію розмежування з «державою-метрополією»: етнополітичний за характером конфлікт між центром і формально підпорядкованою йому територією переростає в великомасштабні бойові дії.

Аналізуючи зазначене обґрунтування існування пострадянських самовизначених (невизнаних) держав, доцільно розглянути класичне визначення характеру війни, під яким розуміється найбільш суттєві риси і ознаки, що представляють війну як конкретно-історичне явища. Характер війни може бути визначений як соціально-політичний (включаючи соціально-політичний зміст війни і розстановку сил, що борються) або стратегічний (обумовлений стратегічними цілями війни, застосовуваними силами і засобами боротьби, масштабами, просторовим розмахом, тривалістю, способами

і формами військових дій). Крім того на характер війни впливають особливості епохи і конкретні історичні умови, в яких вона ведеться, а також соціально-політичний лад воюючих держав, рівень розвитку виробництва, що можливо використати як засіб збройної боротьби. У цьому сенсі розрізняють війни загарбницькі і визвольні, окремо розглядають громадянську війну, підгрунття якої становить вирішення будь-якої внутрішньополітичної проблеми.

Зазвичай війна за незалежність визначається як громадянська, в принципі, так воно і було до останньої чверті ХХ ст. Це означало, що факт боротьби за незалежність у певному сенсі передував факту самовизначення і утворення держави, або ці процеси відбувалися паралельно, але в будь-якому випадку, початок збройної боротьби за незалежність передувало проголошення нової держави.

На відміну від історичних прикладів, сучасні війни за незалежність практично завжди ведуть самовизначені народи, які вже проголосили власні держави. І якщо історично, аж до 1960-х років, початок війни за незалежність завжди ініціювався народом, який претендує на самостійну державність, то у сучасному світі війна за незалежність стає відповідною реакцією самовизначених утворень силам, що перешкоджають самовизначенню, або прямо виступають проти нього. Таким чином, сучасні війни за незалежність не можна визначити як громадянські і правильніше віднести їх до окупаційних, міжнародних, міждержавних збройних конфліктів. Основний аргумент прихильників застосування силового вирішення конфліктів, пов'язаних з боротьбою самовизначених держав за незалежність, полягає в тому, що «бунтівні» території не відповідають характеристикам самостійних суб'єктів міжнародного права, вони не визнані міжнародним співтовариством. Однак стосовно подібного роду конфліктів на пострадянському просторі деякими авторами відзначається рівна правосуб'єктність самовизначених держав з їх колишніми метрополіями: всі державні утворення були і є повноправними учасниками міжнародних угод про припинення вогню і мають де-факто

визнання в багатьох інших сферах міждержавного співробітництва - економічного, гуманітарного, інформаційно-комунікативного і т. д.

Представлений аналіз історичних передумов і політичних обґрунтувань створення на пострадянському просторі самовизначених державних утворень дозволяє розглядати дану проблему в контексті політичної транзитології та кваліфікувати створення і розвиток пострадянських самовизначених держав як прояв процесів, пов'язаних з політичним транзитом, що мав місце в колишніх межах радянської держави.

Таким чином, вітчизняними дослідниками узагальнюється теза про те, що усі, без винятку, пострадянські самовизначені держави мають історичний досвід самостійного державного розвитку в різні історичні періоди і в різних політичних формах.

Відзначаючи той факт, що у результаті територіальних конфліктів на політичній карті виникли самопроголошені особливі країни-утворення - невизнані держави, і деякі з них користуються економічною та військовою підтримкою країн, що зацікавлені в їх існуванні, слід звернути увагу на продовженні практики існування невизнаних держав на теренах колишнього СРСР.

2.2. Обмежені економічні та політичні можливості невизнаних держав на міжнародній арені

Переважаюча на сьогодні в доктрині міжнародного права думка щодо наслідків визнання полягає у тому, що відповідні державоподібні утворення набувають низку прав та привілеїв лише після акту їхнього визнання іншими суб'єктами міжнародного права. Хоча ці утворення й володіють такими атрибутами державності, як населення, територія, уряд, збройні сили, державна символіка, національна валюта та інші, їхня життєдіяльність істотно обмежується тим, що вони не мають широкого визнання з боку держав - членів ООН.

Тобто це негативно впливає на їхній економічний розвиток, обмежує доступ до міжнародних організацій і ринків, ускладнює їхню співпрацю із суверенними державами у різних сферах. Лише після визнання держава набуває таких прав, як: можливість виступати стороною у суді, визнання актів виконавчої та законодавчої влади національними судами, надання відповідним особам імунітетів, можливість отримання відповідного майна у разі правонаступництва тощо.

Можливості економічної діяльності невизнаної держави обмежені. Їй важко реалізувати багатосторонні інвестиційні та інфраструктурні проекти. Оскільки невизнана держава розраховує лише на гуманітарну допомогу міжнародного співтовариства, соціальні і культурні проекти, співпраця з різними країнами і регіонами перебуває у зародковому стані. Отже, існування і розвиток якоїсь території безпосередньо залежна від політико-правового визнання [9].

Є декілька причин, чому невизнаним державам не вдається створити ефективну економіку. По-перше, через шкоду, заподіяну війною. Зазвичай відокремлення (та створення нової самопроголошеної держави) вдається реалізувати шляхом громадянської війни, яка частково або повністю охоплює територію невизнаної держави. Тривалість і запеклість таких воєн бувають різними, однак наслідками найчастіше є знищення цілих сіл і навіть міст. По-друге, через слабе інвестування невизнаної держави з боку іноземних фірм, оскільки правові контракти можуть не мати обов'язкової міжнародної сили. Крім того, інвестори можуть також боятися образити материнську державу і зашкодити своєму становищу на більшому ринку. По-третє, через велику тіньову економіку, часто з особистими зв'язками державних лідерів. По-четверте, через відсутність ефективних державних структур [45, с. 729].

Унікальною за рівнем економічного розвитку невизнаною державою є Тайвань (Китайська Республіка). Ця країна має необмежений доступ до міжнародних ринків і тісні економічні зв'язки з материнською державою: 30% торгівлі Тайвань здійснює з Китаєм, на материкову частину йде 40% його

експорту. ВВП Тайваню перевищує 20 тис. дол. на особу [48, с. 29].

Здебільшого невизнані або частково визнані держави функціонують за умов обмеженого дипломатичного визнання з боку держав - членів ООН або без нього. Зазначене суттєво обмежує їх соціально-економічний і політичний розвиток, на тлі незначних економічних ресурси більшості невизнаних держав. При цьому, що економічні ресурси більшості невизнаних держав є невеликими, крім того їх система управління не завжди ефективна.

Зрозуміло, що переважній більшості таких країн важко існувати за умов невизнання або часткового визнання, насамперед, через низький ступінь довіри до них з боку суб'єктів міжнародних відносин. За висловом М. Рігла, «більшість невизнаних держав перебувають у становищі держав-ізгоїв, що звужує їх економічну діяльність».

Невизнані держави неспроможні привабити іноземних інвесторів, не можуть приєднатися до міжнародних організацій (таких як Всесвітній поштовий союз чи Світова організація торгівлі), проводити торгівлю на глобальному ринку (у сфері товарів широкого вжитку, військового обладнання тощо), отримувати позики від Міжнародного валютного фонду чи Світового банку, їх мешканці обмежені у подорожуванні чи представленні своїх «держав» у спорті. У довгостроковій перспективі це спричиняє розчарування населення і зменшення його кількості, еміграцію кваліфікованих працівників та втрати людських ресурсів.

Усі перелічені чинники суттєво обмежують економічну діяльність цих утворень» [48, с.29]. За умов взаємопов'язаності і взаємозалежності держав сучасного світу обмеження членства держави в міжнародних організаціях та обсягу політичних трансакцій за її участю негативно впливає на її розвиток.

Встановлення дипломатичних відносин з новим політичним утворенням може спричинити конфлікт з «материнською» державою, зв'язки з якою можуть бути значно вигіднішими в економічному, культурному чи іншому сенсі, ніж з невизнаною державою, що зазвичай невелика за територією та населенням, слабо розвинена.

Водночас багато невизнаних держав розраховують на військову, економічну і дипломатичну підтримку зовнішнього покровителя. Не знайшовши зовнішнього патрона така держава намагається налагодити якомога більше міжнародних зв'язків. Як вже згадувалось, єдиною державою, якій вдалося досягти високого рівня соціально-економічного розвитку за умов обмеженого визнання, є Тайвань.

Примітно, що самовизнані республіки, державність яких проходить становлення в умовах невизнаності, вдається тривалий час вистояти (за виключенням Ічкерії), утримавши свої політичні позиції всередині держав, але в більшості випадків простежується значне погіршення ситуації як за економічними показниками, так і за рівнем демократії.

Аналіз історичних та геополітичних передумов, суспільно-політичних причин створення та функціонування невизнаних держав, наявність політико-правової колізії між діючим принципом територіальної цілісності та правом на самовизначення народів, а також впливу міжнародного співтовариства у процесах визнання нових держав на сучасному етапі дають підстави для формулювання низки кілька висновків, а саме:

Процес дослідження передумов виникнення невизнаних держав засвідчив про світову тенденцію до зростання кількості нових невизнаних держав у зв'язку з історичним розвитком людства. Ретельний аналіз дослідження причин появи низки невизнаних держав дозволив вітчизняним дослідникам виділити їх у дві групи: 1) перманентні причини (тобто створенні у процесі перманентного розвитку) та 2) змінні причини (ті, мають тимчасовий характер або виникають ситуативно). До перманентних причин дослідниками було віднесено: геополітичні причини, історичне підґрунтя, етнокультурні особливості та різний рівень соціально-економічного розвитку територій. До змінних – правові та політичні.

Результати причин створення та функціонування деяких невизнаних держав дає підстави магістранту погодитись із існуючим взаємозв'язком між міжнародним визнанням та державотворчим процесом новонародженої

держави. При чому на міжнародне визнання держав напругу впливатиме ефективність державотворчого процесу нової держави.

Під час дослідження причин створення та функціонування невизнаних держав існують суттєві розбіжності, на які у своїх дослідженнях вітчизняні вчені (Т.Далявська, В.Дівак) звертають увагу на предмет існування неоднозначного ставлення міжнародного співтовариства до проблем врегулювання конфліктів стосовно невизнаних держав (здебільшого з використанням застарілих підходів до використання нормативно-правових інструментаріїв, які використовувались в післявоєнний час), що впливатиме на подальше загострення та накопичення проблем навколо такого явища як невизнані держави, особливо ті, яких з'явилися на пострадянському просторі і мають характер «замороженого конфлікту».

У процесі аналізу міжнародно-правової бази міжнародного визнання слід вказати на відсутність чітких критеріїв, які б установлювали, коли саме та за яких умов нова держава може бути визнана, частково визнана або невизнана міжнародним співтовариством. Невизнані держави в проблемі, що з ними пов'язані, ще довго перебуватимуть на порядку денному світової політики. Хоча вони і наділені міжнародною правосуб'єктністю, а їх діяльність обмежена через відсутність широкого дипломатичного визнання, світове співтовариство може їх ігнорувати.

На сьогодні міжнародне право не сформувало чітких процедур трансформації невизнаної держави у визнану. Це питання є прерогативою суверенних держав, кожна з яких має право визнавати або не визнавати нове державне утворення. Колективного механізму перетворення невизнаної держави у визнану не існує. Проблема вихання варто розглядати не лише у правовій, а й у політичній площині, оскільки доля нових держав на міжнародній арені залежить від волі держав-членів ООН, позиції материнської держави, держави-покровителя, населення відокремленої частини території та її політичної еліти.

РОЗДІЛ 3. «ЗАМОРОЖЕНІ» КОНФЛІКТИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ ЯК ВИКЛИК ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

3.1. Питання політико-правового визнання «де-факто держав» на пострадянському просторі, їх вплив на регіональну систему міжнародних відносин

У процесі розвитку суспільства, актуальнішою постає проблема появи та визнання незалежності нових держав як повноправних членів міжнародного співтовариства, пов'язаних з основоположними принципами міжнародного права і тих його інститутів. Проблема існування невизнаних держав хоча і не є новою, однак більшої актуальності вона набула після доленосних подій 2013-2014 рр. у нашій державі.

У цьому зв'язку нагальної потреби набуває вивчення питання політико-правового визнання «де-факто держав» на пострадянському просторі, їх вплив на регіональну систему міжнародних відносин.

Разом з тим, слід відзначити, що світ виявився неготовим до виклику невизнаних держав на пострадянському просторі, які були створені за останні 20 років. Існує думка, що такі етнорегіональні конфлікти було б небезпечним законсервувати такі «заморожені» конфлікти, тим самим відкладаючи на довгу перспективу їх вирішення несиловими методами.

Збройні конфлікти, які спалахнули на початку 1990-х рр. на території Грузії, Азербайджану і Молдови, були припинені. Однак російські військові підрозділи, введені в зони цих конфліктів за миротворчим мандатом СНД, розділили не тільки конфліктуючі сторони, але й самі території, об'єктивно сприяючи утвердженню на них сепаратистських режимів. Зазначене сприяло їх де-факто незалежному існуванню та початку формування дійсних політичних націй.

Раніше вважалось, що рішення «заморожених» конфліктів можна знайти в рамках інтеграційних процесів на просторі колишнього СРСР. Однак інтеграційних процес у рамках СНД прийняв затяжний характер. Не вдалось знайти шляхів вирішення цих конфліктів за допомогою наступних інтеграційних проектів на кшталт ЄАЕС і ГУАМ. Це стало причиною того, що держави-учасниці СНД мають різні погляди на свій розвиток, маючи при цьому надії на допомогу зовнішніх факторів, наприклад інтеграція в НАТО і ЄС, формування Євразійських інтеграційних форматів (ЄАЕС, ШОС, ОДКБ).

На тлі розширення ЄС та НАТО на Схід, формування нової архітектури безпеки в Євразії, першочергової ваги набуло питання гарантування трансрегіональної безпеки і стабільності, що спричиняє актуалізацію питання вирішення проблеми невизнаних держав на пострадянському просторі на фоні посилення активності з боку «посередників» (у першу чергу, Росії), зокрема у Грузії та Молдові: від асиметричної федерації та конфедерації.

На жаль, до переліку нових конфліктогенних регіонів у вигляді самопроголошених Придністровсько-Молдавської Республіки (ПМР), Нагірно-Карабахської Республіки (НКР), Республіки Абхазія, Південно-Осетинської Республіки можна віднести і конфлікт на сході нашої держави, який все більше набуває ознак «замороженого» протистояння.

Тому додаткової новизни та нагальної актуальності темі дослідження даної роботи надає поява й незаконне існування двох тимчасово окупованих територій України – т.зв. «Донецької Народної Республіки» («ДНР») та «Луганської Народної Республіки» («ЛНР»), їх військово-технічна, військово-політична та інформаційно-пропагандистська підтримка з боку Кремля.

Торкаючись причин появи та перебігу подій збройного конфлікту між Придністров'ям і Молдовою, слід відзначити дії Москви під приводом нібито важливості захисту російськомовного населення. Головною загрозою, як вважали тоді у Кремлі, була анексія Молдови Румунією, що призвело б до втрати впливу Москви на Кишинів. Придністров'я для Росії є елементом

тиску на молдовську владу, яка без повного контролю над своєю територією не може стати членом Європейського Союзу чи НАТО. Маючи політичний і військовий контроль над владою в Тирасполі, Росія веде мирний діалог у такий спосіб, щоб контролювати і ПМР, і Молдову (див. додаток 3).

За останні роки найбільш серйозною пропозицією Москви щодо врегулювання цього конфлікту став вищезгаданий так званий Меморандум Козака (2003 р.). Згідно з ним, Молдова мала стати федерацією, у якій ПМР та Гагаузія дістали б права автономних адміністративних одиниць, які визнають верховенство Кишинєва, але з можливістю накладати вето на федеральні законопроекти. Крім того, центр не міг би змінювати місцеве законодавство своїх автономій. Рішення, запропоновані Кремлем, були не вигідними для молдовського уряду, тому що будь-які кроки, що стосуються, наприклад, євроатлантичної інтеграції, могли бути торпедовані проросійськими автономними утвореннями в рамках федерації. Але такий сценарій був би вигідним для Росії, яка через свій економічний та політичний вплив у ПМР та Гагаузії тиснула б на владу в Кишинєві, намагаючись «затягнути» Молдову до євразійських структур.

Хоча реалізація Меморандуму Козака не мала успіху, а Кишинєв згодом вийшов з цього проекту, РФ не здійснювала заходів, спрямованих як на визнання незалежності ПМР, так і на анексію цієї території, з огляду на те, що Москва, визнаючи незалежність Придністров'я, повністю втратить політичний контроль над Молдовою.

Якщо відзначати сьогоднішній день, то слід акцентувати увагу на тому, що молдовсько-придністровський конфлікт розвивається в режимі політичного врегулювання. І хоча молдовсько-придністровське протистояння втратило свою колишню гостроту, воно продовжує становити загрозу для розвитку регіону і зберігає потенційну небезпеку загострення.

Розвиток молдовсько-придністровського політичного протистояння торкається інтересів сусідніх держав України і Румунії, а також Росії, військова база якої знаходиться в Придністров'ї. Росія намагається пролобіювати

входження Придністров'я у федерацію з Молдовою на рівноправних засадах. Це дасть можливість їй впливати на внутрішню та зовнішню політику Молдови, адже Придністров'я за будь-яких обставин залишається надійним союзником Росії.

Якщо Молдова провадитиме курс на об'єднання з Румунією, Росія зможе заблокувати цей сценарій за допомогою присутності в органах влади представників Придністров'я. Зараз невизнана республіка як ніколи залежна від Росії. Її керівництво постійно звертається за фінансовою допомогою до Російської Федерації. Придністров'я, з огляду на свій невизначений статус, не може звернутися за допомогою до жодної міжнародної фінансової організації. А Російська Федерація не цікавиться особливостями статусу. В її політиці щодо пострадянського простору політична доцільність важить більше, ніж економічні міркування. Російська федерація більш гнучка в геополітиці за ЄС або США.

Тим часом Росія шляхом економічної допомоги має всі шанси втримати регіон під контролем. У Придністров'ї заявляють, що Росія під час кризи фактично взяла на себе всі соціальні виплати та пообіцяла підтримати придністровську промисловість, тоді як ЄС і США запровадили додаткове мито при експорті продукції головного наповнювача бюджету - Молдавського металургійного заводу.

Як засвідчив досвід врегулювання придністровського конфлікту, тиском та санкціями на конфліктуючі сторони його не вирішити. Молдова не хоче змиритися з тим, що за ці роки Придністров'я перетворилося на окрему, нехай і невизнану державу. Вона продовжує розглядати лівий бік Дністра як «зайнятий сепаратистами придністровський регіон». Молдова надає такі ж пільги й переваги придністровцям, як і молдаванам.

У відповідь на подібне ставлення Придністров'я все далі віддаляється від Молдови. Його керівництво обурюється тим, що Захід намагається застосувати загальну формулу вирішення подібних конфліктів і до невизнаної республіки на Дністрі. І найбільше тим, що Придністров'я вважають заручником

геополітичної гри Заходу та Росії. У Придністров'ї вважають також свою ситуацію ще і заручником розвалу Радянського Союзу, в якому внутрішні адміністративні кордони формувалися довільно, без урахування думки населення. ПМР вважає першим кроком до успішного вирішення конфлікту повернення її у переговорний процес на рівних правах та врахування думки її громадян.

Ще одним прикладом діяльності Росії на пострадянському просторі є її опосередкована участь у вірменсько-азербайджанському конфлікті у Нагірному Карабасі. Це зумовлено тим, що РФ намагається зберегти свій вплив на обидві країни. Росія виступає лише як одна з кількох регіональних держав з інтересами в регіоні. У конфлікті навколо НКР Москва підтримує Вірменію у військовому плані, одночасно проводячи політику фактичного примусу стосовно Єревана.

Дії Росії в Абхазії та Південній Осетії мали інший характер. Обидва регіони межують з Російською Федерацією, отже, існує можливість їх включення до складу РФ як з політичної, так і з економічної та військової точки зору.

Після перемоги так званої «революції троянд» у Грузії у 2003 р. зовнішня політика цієї країни змінилася з проросійської на прозахідну. З огляду на таку політику та небезпеку вступу Грузії до НАТО, РФ використовувала у власних геополітичних цілях абхазький та південно осетинський сепаратизм.

«Заморожені» конфлікти на пострадянському просторі є викликом європейській та регіональній безпеці і відбуваються в невідконтрольних центральній владі регіонах, що знаходяться під контролем сепаратистів. Останні намагаються легітимізувати своє правління шляхом проведення переговорів з органами центральної влади. Відсутність мирних рішень, проте, не призводить до ескалації бойових дій, а конфлікти поступово переходять у фазу «небуття». Ця ситуація спричиняє, з одного боку, ослаблення позицій центральних урядів, а з іншого, - пряме або опосередковане втручання іноземних держав, які підтримують сепаратистів.

3.2. Особливості функціонування квазідержавних утворень на Сході України

«Заморожені» конфлікти у пострадянських державах є серйозним викликом для розбудови міжнародних відносин у Східній Європі та на Кавказі. Такі країни, як Грузія, Молдова та Україна не можуть проводити цілком незалежну зовнішню політику через відсутність повного контролю над своїми територіями.

Ці території контролюються де-факто державами, які реалізують політику, нав'язану Росією, яка, у свою чергу, забезпечує їхню безпеку та здійснює програму економічної підтримки. У такий спосіб Кремль прагне блокувати євроатлантичні прагнення країн, оскільки до НАТО та Європейського Союзу не приймають нових членів, які повністю не контролюють свою територію. Винятком є ситуація у Нагірному Карабасі, яка безпосередньо не стосується Москви, але є наочним прикладом «замороженого» конфлікту.

Конфлікт на Сході України ще не перетворився на «заморожений». Проте, враховуючи «затухання» інтересу європейської громадської думки до нього та намагань сепаратистської влади в Донецьку та Луганську легітимізуватися, європейські дослідники припускають, що цей конфлікт у найближчому майбутньому буде схожим на придністровський. Азербайджан в економічному та військовому плані підтримує Туреччина. Вірменію, у свою чергу, підтримують Росія та Іран, який конкурує за вплив у регіоні з Азербайджаном. Крім того, на території північного Ірану проживає численна азербайджанська меншина (за деякими даними, до 10 мільйонів осіб). Між Баку та Тегераном триває затяжний дипломатичний конфлікт з приводу приналежності так званого Іранського Азербайджану (див. додаток 2).

Розглядаючи національні інтереси і геостратегічний вплив Росії на функціонування невизнаних держав на Сході України, слід звернути увагу на

дії Росії у конфліктах на теренах колишнього СРСР, мета Москви при цьому націлена на повний контроль Кремля як над сепаратистською територією, так над і над державою, якій ця територія належить, тобто утримання Росією колишніх республік СРСР у сфері свого впливу на фоні запобігання можливості їх зближення з політичними та військовими структурами Заходу.

Конфлікт на Донбасі спалахнув у відповідь на Революцію гідності, яка розпочалася після відмови тодішньої влади підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Проросійські сили на сході України заявили про підтримку президента-втікача В.Януковича і створили сепаратистські квазідержави – т.зв. «ЛНР/ДНР», які у фінансовому та військовому плані підтримуються Москвою.

Незважаючи на протокол, підписаний у Мінську у вересні 2014 р., та переговори у рамках так званого Нормандського формату (Україна, Росія, Франція та Німеччина), конфлікт на Донбасі не був вирішений. Згідно з домовленостями, сторони мали припинити бойові дії, а контроль над спірною територією мала здійснювати ОБСЄ. На жаль, переговори у Мінському та Нормандському форматах поки що не дали бажаних і суттєвих результатів.

Сепаратистські самопроголошені суб'єкти у вигляді ДНР/ЛНР, за підтримки Російської Федерації, зберігають контроль над частиною території Донецької та Луганської областей. Найімовірніше, мета Росії полягає у виведенні адміністрації цих двох самопроголошених незаконних утворень на такий рівень, щоб вони могли стати рівноправними партнерами для Києва у питанні щодо майбутнього України (зокрема, створення федерації). Для Росії, включення цих територій до складу РФ не було б вигідним Кремлю, оскільки призвело б до втрати впливу на решту України, так само, як і у випадку ПМР та Молдови.

Конфлікт на Сході України, за оцінками ООН, «є одним з самих смертоносних в Європі з часів Другої світової війни». За п'ять років війни на Донбасі загинуло 13 тис. людей, 28 тис. поранені, близько 1,8 млн. жителів Донбасу і Криму стали внутрішніми переселенцями. Окуповано 17 тис. кв. км Донецької і Луганської областей, разом з Кримом це складає 43,7 тис. кв. км –

тобто 7,2% території України. Залишається неконтрольованими 409,7 км українсько-російського кордону. Україна зазнала величезних фінансово-економічних втрат. 27% промислового потенціалу Донбасу незаконно переміщено до Росії, включно з обладнанням 33 місцевих промислових гігантів [25].

Загалом політика Кремля спрямована на «імплантацію» в Україну т.зв. «ДНР-ЛНР» у нинішньому вигляді для дезінтеграції української державності, блокування курсу до ЄС і НАТО, встановлення підконтрольності та підпорядкованості України Росії. Кремль не визнає себе стороною конфлікту на Сході України, блокує мирні ініціативи, намагається легітимізувати маріонеткові «ДНР-ЛНР» як повноправної сторони переговорного процесу.

У максимально загальному вигляді глобальними цілями Росії є послаблення конкурентів і відновлення її статусу великої держави, яка, нехтуючи міжнародним правом, просуває свої інтереси з позиції сили, прагне до переформатування усталеного світового устрою за власним сценарієм.

Європейська та євроатлантична інтеграція України, вихід зі сфери впливу Росії означає, з одного боку, провал російсько центричного євразійського інтеграційного проекту і крах претензій Москви на «особливі права» на теренах СНД, а з іншого – послаблення її геополітичних і гео економічних позицій [28].

Загалом дії РФ на Сході України співставні з тактикою, яку РФ реалізовувала (і реалізує) в Південній Осетії, Абхазії, Придністров'ї, певною мірою в анексованому Криму. Зокрема йдеться про створення силовим шляхом повністю залежного та підконтрольного Кремлю проросійського анклаву у вигляді «невизнаних республік» з маріонетковим «урядом» і штучними атрибутами псевдодержавності.

Ці «утворення» є реципієнтами російської воєнної, фінансово-економічної допомоги, тією чи іншою мірою інтегровані до РФ і використовуються, з одного боку, як воєнний полігон і геополітичний плацдарм подальшої російської експансії. З іншого - як «міни уповільненої дії» на пострадянському просторі, як зони керованого конфлікту, інтенсивність

і температура напруженості в яких регулюється з Кремля. Ця модель відпрацьована Москвою на теренах СНД і в повному обсязі, з деякими новими механізмами і технологіями запроваджена під час окупації українського Донбасу.

Збереження «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі є найбільш ефективним інструментом для Росії, який перешкоджає євроатлантичній інтеграції Грузії, Молдови та України. Центральна влада в цих країнах, не зважаючи на дієві кроки, не має достатніх фінансових, політичних і військових можливостей для забезпечення реінтеграції сепаратистських незаконних держав.

Інтервенція Кремля на сході України, анексія Криму, з одного боку, є складовою політики РФ на пострадянському просторі, який Москва вважала і вважає зоною власних «привілейованих інтересів». З іншого – окупацію Донбасу слід розглядати в контексті неоімперської геополітики Кремля, яка є загрозою і викликом не лише Україні, але й Європі та сучасному світовому устрою загалом. У загальному вигляді глобальними цілями Росії є послаблення конкурентів і відновлення її статусу великої держави, яка, нехтуючи нормами міжнародного права, просуває свої інтереси з позиції сили, прагне переформатування усталеного світового устрою за власним сценарієм.

Уже п'ять років минуло з початку Мінського процесу та укладання в його рамках низки домовленостей. Від багатьох сторін й учасників переговорів, вітчизняних та іноземних високопосадовців можна постійно чути тезу щодо безальтернативності досягнутого в Мінську. Оскільки питання всіляких, альтернативних Мінську, спроб невійськової протидії російській збройній агресії є суто політичним, то воно за визначенням не підлягає експертному чи науковому аналізу і варто залишити його політикам. Але іноді лунає зовсім інша теза — щодо «юридичної обов'язковості» Мінських домовленостей для України. І тут уже без всілякої політики можна дуже конкретно вирішити суто правове питання: чи дійсно містять тексти, підписані кимсь у Мінську та

потім відображені в низці міжнародних актів і заяв, якісь юридичні зобов'язання для України та інших суб'єктів міжнародного права?

Варто нагадати, що перший документ, що з'явився в рамках мінського переговорного процесу 5 вересня 2014 року, мав назву «Протокол за підсумками консультацій Тристоронньої контактної групи стосовно сумісних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану президентів України та Росії». Його текст починався із констатації наявності Тристоронньої контактної групи у складі представників України, РФ та ОБСЄ, яка «досягла порозуміння щодо потреби здійснення наступних кроків».

Наступним документом Мінського процесу став підписаний 19 вересня 2014 р. «Меморандум про виконання положень» вищевказаного «Протоколу». Цей акт у вступній частині прямо вказав на зміст мінських документів саме як «домовленостей про двостороннє припинення застосування зброї», тобто - чітко охарактеризував їх саме як домовленості за міжнародним гуманітарним «правом Женеви», а не як міжнародні договори. Відмінністю «Меморандуму» від «Протоколу» стало згадування у вступній частині не лише учасників Тристоронньої групи, але й «представників окремих районів Донецької та Луганської областей» та його спрямованість на врегулювання виключно військових питань.

Звісно, попре будь-які політичні декларації, відсутність у «Протоколі» від 5 вересня 2014 р. та «Меморандумі» від 19 вересня 2014 р. будь-яких юридично обов'язкових для РФ чи України норм була очевидною для РФ та країн Заходу із самого початку. А наступний документ, підписаний в рамках Тристоронньої групи 12 лютого 2015 р., із назвою «Комплекс заходів щодо виконання Мінських домовленостей» також мав подібні риси оформлення та змісту, що виключали, виходячи з вищенаведеного, його юридичну обов'язковість для сторін.

Хоча, на відміну від усіх попередніх актів, схвалених у рамках роботи Тристоронньої групи, Декларація лідерів значно більше нагадує якийсь міжнародний акт, міжнародним договором України чи РФ її все одно вважати

не можна. Бо попри підписання Декларації повноважними главами держав цей акт не був ратифікований сторонами, що було б необхідно зробити, як мінімум, РФ та Україні, виходячи з його змісту. Крім того, цей документ носив очевидно рамковий характер та не встановив жодної конкретної вимоги для України або РФ щодо виконання жодного з документів Тристоронньої групи.

В Україні правове оформлення реалізації Мінських домовленостей відбулося шляхом схвалення рішення РНБО від 12 березня 2015 р., у якому Ради національної безпеки й оборони підтримала та запропонувала Президентові внести на розгляд парламенту України як невідкладні проект закону та парламентської постанови, передбачені мінськими документами, з метою «реалізації» як цих документів, так і резолюції № 2202. Згідно з Указом Президента України від 18 березня 2015 р. № 149/2015, яким було затверджено це рішення РНБО, контроль за його виконанням, за стандартною практикою, було покладено на Секретаря РНБО.

Також варто додати, що ані статус, ані формат та зміст «Мінських домовленостей», ані повноваження осіб, які їх підписали (привітали, взяли до уваги, підтримали), вкрай опосередковано впливає на міжнародно-правову кваліфікацію збройного конфлікту в Україні і, тим більше, — жодним чином не впливає на статус території ведення бойових дій. Тому всі спроби справжніх сторін конфлікту, України та РФ «вичавити» із цих документів якісь зручні юридичні кваліфікації щодо ролі РФ, її окупаційних структур на Сході тощо є суто політичними чи пропагандистськими заходами. Насправді навпаки, фактичний режим конфлікту впливає на міжнародно-правовий статус «Мінських домовленостей» як актів «права Женеви».

Водночас, Україна сподівається на ефективність «нормандського формату» за участі глав держав «четвірки», яка відбулась після розведення сил у Золотому і Петрівському та припинення обстрілів.

На сьогодні зберігається підтримка європейською спільнотою територіальної цілісності і суверенітету України. Європейський Союз

залишається твердо відданим суверенітету і територіальній цілісності України, а також вважає анексію Кримського півострова викликом для всієї світової спільноти.

Забезпечення територіальної цілісності і суверенітету України є надзвичайно важливим для безпеки Європейського Союзу. За словами віцепрезидента Європейської комісії – високого представника ЄС із закордонних справ та безпекової політики Ф.Могеріні, наша допомога спрямована на забезпечення територіальної цілісності і суверенітету України, і незмінній підтримці тих зусиль, яких ми докладасмо у впровадженні Мінських угод. Позиція Європейського Союзу незмінна: анексія Російською Федерацією Криму є незаконною, і вибори президента РФ на території окупованого півострова також не можуть бути визнані. Разом з тим, слід згадати про зміни в політиці ЄС по відношенню до України та «тиск» на нашу державу щодо виконання Мінських домовленостей.

За її висловом, через п'ять років після незаконної анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя Росією Європейський Союз залишається твердим у своїй прихильності суверенітету і територіальній цілісності України. Анексія Криму залишається прямим викликом міжнародній безпеці.

Під час засідання Постійної ради ОБСЄ (21.11.2019 р., м. Відень) високоповажні представники ЄС виступили із заявою, у якій ЄС вкотре нагадав про свою непохитну підтримку суверенітету, територіальній цілісності та незалежності України у межах її міжнародно визнаних кордонів і закликав Росію робити те саме. І також закликав Росію дотримуватися цих засадничих принципів, на які вона неодноразово посилалася, а також своїми діями та публічними заявами сприяти стабілізації ситуації і не допускати кроків, які суперечать цим принципам. ЄС рішуче засудив явне порушення суверенітету та територіальної цілісності України актами агресії з боку збройних сил Росії від лютого 2014 року, а також незаконну анексію Автономної Республіки Крим та міста Севастополь Російською Федерацією, яке ми не будемо визнавати. Європейський Союз залишатиметься відданим

повному виконанню своєї політики невизнання, зокрема за допомогою обмежувальних заходів.

З 2014 року ЄС і європейські фінансові інститути мобілізували пакет грантів і позик на суму понад 15 мільярдів євро (16,5 мільярда доларів США) для підтримки процесу реформ в Україні.

Зовнішня підтримка є критично важливою для України, яка, перебуваючи в різних «вагових категоріях» з Росією, має обмежені внутрішні ресурси для протистояння «гібридній» експансії Кремля.

У цьому контексті слід відзначити, що вже на початку російської агресії за ініціативи країн Заходу ГА ООН 27 березня 2014р. схвалила резолюцію, у якій висловила підтримку «суверенітету, політичній незалежності, єдності і територіальній цілісності України в рамках її міжнародно визнаних кордонів» [30]. Водночас аналогічні рішення ухвалили ПАРЄ (9 квітня 2014р.), ПА ОБСЄ (1 липня 2014р.), ПА НАТО (25 листопада 2014р.), у яких засуджується російська агресія проти України [29].

Незмінна позиція міжнародних інституцій щодо територіальної цілісності України підтверджувалася й в наступних відповідних резолюціях 2015-2019 рр. На підтримку України виступила також «Велика сімка».

Активно підтримали Україну керівні структури ЄС – Європейська Рада, Європарламент, Єврокомісія. Зокрема, Європарламент у період 2014-2019рр. ухвалив низку резолюцій з вимогами зупинити російську агресію, забезпечити територіальну цілісність України, посилити санкційну політику проти країни-агресора. Водночас, глави держав/урядів ЄС зверталися до світової спільноти з заявами стосовно підтримки України і забезпечення її суверенітету і територіальної цілісності.

Загалом протягом російсько-українського конфлікту з боку ЄС здійснювалась активна і послідовна політико-дипломатична та фінансово-економічна підтримка України. За період 2015-2017 рр. загальний обсяг фінансової допомоги Україні склав €12 млрд., серед яких €3,4 млрд. – макрофінансова підтримка. У липні 2018р. розпочалась IV програма

макрофінансової допомоги для України обсягом €1 млрд. (у грудні Україна отримала перший транш €500 млн.). Паралельно здійснюється фінансування проектів у рамках програми «Горизонт 2020».

Водночас, ЄС реалізовує низку проектів гуманітарної, технічної допомоги, проекти підтримки реформ в Україні в різних сферах – регіональна політика, судова система, прокуратура, поліція, модернізація сектору цивільної безпеки. 11 червня 2017 р. запровадив безвізовий режим між Україною та ЄС, а 1 вересня 2017 р. офіційно набула чинності Угода про асоціацію.

Про підтримку територіальної цілісності України та засудження російської агресії було наголошено у спільній заяві XX Саміту Україна-ЄС (липень 2018р.). У жовтні 2018р. Європарламент ухвалив резолюцію стосовно ситуації в Азовському морі.

Низка країн світу (США, Канада, Японія, Велика Британія та ін.) надавали Україні допомогу у вигляді фінансових гарантій, грантів, позик, відкриття кредитних ліній та гуманітарних поставок.

Підтримка України залишається також невід’ємною складовою політики офіційного Вашингтона. Важливим для України є співробітництво з НАТО і підтримка з боку Альянсу, зокрема в рамках річних національних програм, дорожньої карти оборонно-технічного співробітництва, спільних проектів, воєнних навчань тощо. В умовах «гібридної» агресії РФ воєнно-технічна, матеріальна, фінансова, експертна допомога НАТО вкрай важлива для України.

Відзначаючи важливість фактору зовнішньої допомоги для України, магістрант акцентує увагу на таких важливих обставинах:

- дієвість міжнародної допомоги вирішальною мірою залежить від ефективності її використання Україною, від продуктивності та успішності внутрішніх реформ, які необхідно проводити послідовно. У протилежному випадку наявність корупції та бюрократичного спротиву викликає в Європі і світі вкрай небезпечну «втому від України», скепсис і недовіру до офіційного Києва;

- зовнішня допомога (у т.ч. гуманітарна) має обмеження і незворотну тенденцію до скорочення. Враховуючи наявність у світі інших конфліктних зон, не виключається зміщення акцентів з української на іншу тематику, а тому Україна має орієнтуватися та розраховувати на свій потенціал і власні сили.

На нашу думку, історія становлення і розвитку на пострадянському просторі самовизначених державних утворень безпосередньо пов'язана з питанням про право народу чи нації на самовизначення, тому проблему невизнаних держав слід оцінювати з позицій перспектив поступального розвитку народів і націй, які їх населяють.

Сам характер виникнення самовизначених державних утворень у результаті розпаду СРСР в цілому відповідає єдиному сценарію розмежування з «державою-метрополією»: етнополітичний за характером конфлікт між центром і формально підпорядкованою йому територією переростає в великомасштабні бойові дії.

При оцінці політичних режимів, що склалися в самовизначених державах пострадянського простору, слід враховувати, що зародження, становлення та розвиток самостійної державності мало місце в складних політичних умовах невизнаності, політичного, економічного, ідеологічного, а в окремі моменти насильницького тиску, як з боку держав-метрополій, так і з боку міжнародного співтовариства в особі США, Росії, країн НАТО, ОБСЄ.

Разом з тим, події, що мали місце в Грузії (2003 р.), Молдові (2009 р.) та Україні (2004р. і 2013-2014 рр.), пов'язані з приходом до влади проєвропейських еліт у цих країнах після так званих «кольорових» революцій, викликали сильний спротив Росії. Підтримання статус-кво щодо невирішених територіальних конфліктів дало Москві можливість впливати на внутрішню ситуацію у Грузії, Молдові та Україні шляхом сприяння сепаратистським «урядам» Абхазії, Південної Осетії, ПМР і так званих ДНР/ЛНР.

Росія використовує конфлікти у колишніх республіках Радянського Союзу для закріплення своєї сфери впливу. Такі дії зумовлені недостатньою привабливістю для країн регіону інтеграційних пропозицій з боку РФ, яким

важко «конкурувати» з тим, що пропонують ЄС і НАТО. До того ж, у результаті західних санкцій, а також падіння цін на енергоносії (за деякими оцінками, Росія лише у 2015 р. втратила близько 140 млрд. дол. США).

Не дивлячись ні на що, Кремль продовжує розглядати регіон Східної Європи і Південний Кавказ як виняткову зону своїх інтересів. Збереження контролю РФ над цими державами (навіть у залишковій формі підпорядкування сепаратистських територій) віддаляє перспективу їх інтеграції з НАТО і ЄС. А саме в цій інтеграції Москва бачить найбільшу загрозу, яка може «виштовхнути» Росію з цієї частини геополітичної карти європейського континенту.

Зовнішня підтримка є критично необхідною для України, яка має обмежені внутрішні ресурси для протистояння «гібридній» експансії Кремля. Солідарність і допомога Україні у протистоянні російській експансії залишається невід'ємною складовою політики ЄС, США, інших світових держав.

ВИСНОВКИ

Згідно із поставленими завданнями даної магістерської роботи, було отримано відповідні результати, які дають підстави зробити такі висновки:

Наявність недостатності теоретично-дослідницької бази такого явища як «невизнані держави» та низка прогалин у міжнародному праві негативно впливають на практичну площину врегулювання проблем невизнаних держав.

У сучасному світі є держави, які проголосили свою незалежність, однак вона не підтверджена міжнародним визнанням. На сьогодні поки що не існує загальновизнаного терміну щодо позначення феномену нових держав з невизначеним статусом. У процесі проведеного аналізу відповідного понятійно-категоріального апарату доведено, що поняття «невизнана держава» є більш точним при позначенні певних реальних феноменів, ніж широко вживані терміни: «квазідержава», «самопроголошена держава», «де-факто держава» тощо. Найбільш прийнятним є такий термін «невизнана держава», який характеризується таким чином, що це держава, яка пройшла повний процес свого становлення і володіє усіма її ознаками, окрім міжнародно-правового визнання. Сьогодні на порядок денний необхідно ставити питання про вироблення чіткого механізму визнання нових самовизначених держав, тим більше, що проблема визнання державних утворень актуальна не тільки для пострадянського простору, а й для Європи та світу в цілому.

На тлі світової тенденції щодо зростання кількості нових невизнаних держав у зв'язку з історичним розвитком людства виокремлюються дві групи причин їх появи: 1) перманентні причини (тобто створенні у процесі перманентного розвитку): геополітичні причини, історичне підґрунтя, етнокультурні особливості та різний рівень соціально-економічного розвитку територій; 2) змінні причини (ті, мають тимчасовий характер або виникають ситуативно): правові та політичні.

Аналіз такого явища як невизнані держави слід здійснювати в контексті не лише етнополітичних конфліктів, а й колізії між принципом територіальної

цілісності держав та правом на самовизначення народів, а також в контексті глобалізації та інформаційних війн, які теж справляють на нього суттєвий вплив.

Підтверджено закономірність того, що позиція та ставлення міжнародного співтовариства щодо появи нових держав у значній мірі визначається не інтересами народів, які проживають в них, а «подвійними стандартами» провідних світових акторів – РФ, США, країн-членів НАТО, які використовують існуючу регіональну нестабільність у власних цілях. При цьому, правові колізії, спричиненні неоднозначністю трактувань і застосування принципу територіальної цілісності держав та права на самовизначення, здебільшого не стільки сприяють, а скільки провокують проведення численних референдумів щодо самовизначення, у т.ч. й нелегітимних, що нелегітимні результати яких спонукатимуть до появи нових невизнаних держав.

Відповідні утворення набувають низку прав та привілеїв лише після акту їхнього визнання іншими суб'єктами міжнародного права. Хоча ці утворення й володіють такими атрибутами державності, як населення, територія, уряд, збройні сили, державна символіка, національна валюта та інші, їхня життєдіяльність істотно обмежується тим, що вони не мають широкого визнання з боку держав - членів ООН.

Конфлікт, пов'язаний з виникненням нової держави та її визнанням є унікальним і, відповідно, має унікальні передумови та причини виникнення й не завжди може мати подібні прецеденти в історії. Зародження, становлення та розвиток самостійної державності мало місце в складних політичних умовах невизнаності, політичного, економічного, ідеологічного, а в окремих моментах насильницького тиску, як з боку держав-метрополій, так і з боку міжнародного співтовариства в особі США, Росії, країн НАТО, ОБСЄ.

Процеси державотворення у пострадянський час і виникнення самовизначених (невизнаних) держав характеризуються як мінімум трьома факторами: насамперед, це фактор політичної волі, потім - принцип безперервності (континуїтета) державності і, нарешті, - волевиявлення народу:

для населення проголошення власної держави уявлялось єдиним способом уникнути дискримінації і відвертого геноциду, всі вони, без винятку, тією чи іншою мірою мають історичний досвід самостійної державності.

Росія використовує конфлікти у колишніх республіках Радянського Союзу для закріплення винятково своєї сфери впливу. Збереження контролю РФ над цими державами (навіть у залишковій формі підпорядкування сепаратистських територій) віддаляє перспективу їх інтеграції з НАТО і ЄС. А саме у цій інтеграції Москва бачить найбільшу загрозу, яка може «виштовхнути» Росію із цієї частини геополітичної карти європейського континенту.

Інтервенція Кремля на Сході України, анексія Криму, з одного боку, є складовою політики РФ на пострадянському просторі, який Москва вважала і вважає зоною власних «привілейованих інтересів». З іншого – окупацію Донбасу слід розглядати в контексті неоімперської геополітики Кремля. В загальному вигляді глобальними цілями Росії є послаблення конкурентів і відновлення її статусу великої держави.

Зовнішня підтримка є критично необхідною для України, яка має обмежені внутрішні ресурси для протистояння «гібридній» експансії Кремля. Солідарність і допомога Україні у протистоянні російській експансії залишається невід'ємною складовою політики ЄС, США, інших світових держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев В. А. «Конфликт цивилизаций» в региональном преломлении: Кавказ и Балканы [Текст] / В. А. Авксентьев, Б. В. Аксюмов // Полис. - 2007. - № 4. - с. 146-157.
2. Бердегулова Л. А. Квазигосударства в постсоветском пространстве: историко-правовое исследование : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства» / Л. А. Бердегулова. – Владимир, 2007. – 22 с.
3. Бердегулова Л. А. Дипломатическое признание вновь возникающих государств как субъектов международно-правовых отношений [Текст] / Л. А. Бердегулова, С. Е. Каплина // Вестник ЗабГУ. - 2014. - № 2 (105). - с. 140-146.
4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжезинский; [пер. с англ. О. Ю. Уральской]. – М. : Международные отношения, 2009. – 280 с.
5. Броерс Л. Политика непризнания и демократизация / Л. Броерс // Accord. – 2005. – № 17. – С. 70-73.
6. Большаков А. Г. Непризнанные государства постсоветского пространства в системе российских национальных интересов / А. Г. Большаков // Политическая экспертиза. – 2008. Том 4. – № 1. – с.182-198.
7. Большаков А.Г. Непризнанные государства европейской периферии и пограничья / А. Г. Большаков // Международные процессы. – 2007. – Т. 5. – №3 (15). – С. 83-88.
8. Большаков А. Г. Этнические вооруженные конфликты в посткоммунистических государствах европейской периферии : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. полит. наук : спец. 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии» / А. Г. Большаков – Казань, 2009. – 42 с.

9. Большаков А. Непризнанные государства европейской периферии и пограничья / А. Большаков [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/fifteen/008.htm> .

10. Далявська Т. Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Далявська Тетяна Петрівна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ, 2016. - 19 с.

11. Декларация независимости Косово 2008 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://worldconstitutions.ru/?p=710>

12. Дівак В. Сепаратизм як геополітична зброя: виникнення нових квазідержав на карті світу. Пошук критеріїв міжнародного визнання невизнаних державних утворень / В. Дівак // Віче. - 2016. - № 3-4. - с. 43-47. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2016_3-4_25.

13. Калюжный В. Г. Геополитическое противоборство как фактор формирования современного мирового порядка [Текст] : дисс. докт. полит. наук: 23.00.02 / Калюжный Вадим Геннадьевич. - М. : Военный университет, 2012. - 401 с.

14. Колосов В.А. Геополитика и политическая география / В. А. Колосов, Н.С. Мироненко – М. : Аспект Пресс, 2001. – 479 с.

15. Мацузато К. Патронное президентство и политика в сфере идентичности в непризнанной Абхазии / К. Мацузато // Вестник Евразии. – 2006. – № 4. – с. 132-159.

16. Маркедонов С. М. Государства de facto [Электронный ресурс] / С.М. Маркедонов. – Режим доступа : <http://www.apn.ru/defacto/id=543>.

17. Нарочницкая Н. А. Размораживание статуса «непризнанных» [Текст] / Н. А. Нарочницкая // Приднестровье. - 2006. - № 226. - с. 2

18. Николаев Д. Г. Феномен непризнанных государств в мировой политике [Текст] / Д. Г. Николаев // Вестник Московского университета.

Сер. 25. Международные отношения и мировая политика. - 2010. - № 1. - с. 27-41.

19. Осипова С.А. Непризнанные государства как политико-правовой феномен: теоретико-методологический аспект / С. А. Осипова // Вестник СевНТУ. Серия: политология. – 2011. – № 123– с. 24-27. [89, с. 24].

20. Перепелиця Г. М. Незалежність Косово, передусім, є викликом для безпечного майбутнього самого ЄС [Електронний ресурс] / Г. М. Перепелиця – Режим доступу : <http://www.ukrinform.com/Kosovo.aspx?id=2345> [93]

21. Резнёва М. Незалежність Косово та проблема визнання / М. Резнёва // Вісник Львівського університету. - 2011. - Вип. 54. - с. 153-158. - (Серія: Юридична).

22. Теленко О. М. Невизнані держави сучасного світу: сутність поняття та проблема визнання / О. М. Теленко // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 105. - с. 314-318. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_105_85.

23. Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право : навчальний посібник / В. Е. Теліпко, А. С. Овчаренко; за заг. ред. Теліпко В. Е. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 608 с.

24. Штански Н. В. Постсоветские непризнанные государства в современной системе регулирования международных отношений: подходы и оценки [Текст] / Н. В. Штански // От самоопределения к международному признанию: Абхазия, Нагорный Карабах, Приднестровье, Южная Осетия: сб. науч. тр. / Приднестровский государственный университет им. Т. Г. Шевченко, ЦСПИ «Перспектива». - Тирасполь, 2008. - с. 217-229.

25. Виступ Президента України на дебатах Генеральної Асамблеї ООН з питання: “Ситуація на тимчасово окупованих територіях України” 20 лютого 2019р. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-debatah-generalnoyi-asambleyi-53282>.

26. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года / Пер. с англ. М. Леоновича под ред. К. Жвакина [Электронный ресурс]. - Режим доступа: leksii.in.ua.

27. Консультативное заключение Международного Суда ООН по вопросу о декларации независимости Косово - предыстория и критика судебного «постановления» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://dpp.mpil.de/02_2013/02_2013_121_155.pdf.

28. Про це йдеться у статті А.Гольцова «Стратегія і цілі російської інтервенції на Донбасі», опублікованій в цьому виданні.

29. Починаючи з 2014р. авторитетними міжнародними інституціями ухвалено великий масив документів щодо російської агресії проти України.

30.Резолюцію ООН підтримали 100 країн світу, 58 – утримались. Проти Резолюції голосували 11 країн – Росія, Білорусь, Зімбабве, Венесуела, Сирія, Болівія, Вірменія, Північна Корея, Куба, Нікарагуа, Судан.

31. «Определение агрессии» Резолюция 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи 14.12.74 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml.

32. Статут ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/unc_harter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

33. Толковый словарь : государственное образование [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://slovco.ru/konstpravo/g/GOSUDARSTVENNOE-OBRAZOVANIE-11978.html>.

34. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo: advisory opinion [Electronic resource] / International Court of Justice. - Advisory opinion of 22 July 2010. - Access mode: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>.

35. Alesina A. Artificial States / A. Alesina, W. Easterly, J. Matuszeski // Cambridge : Harvard University Press, 2008. – 40 p.

36. Bancheli T. De Facto States : The Quest for Sovereignty / T. Bancheli, B. Bartmann – L. : Routledge, 2003. – 296 p.
37. Brock L. Fragile States / L. Brock, H. Holm – Cambridge : Polity, 2012. – 200 p.
38. Caspersen N. The Politics of De Facto/Unrecognized States. Recommendations [Электронный ресурс] / N. Caspersen. – Режим доступа: http://www.lancs.ac.uk/fass/projects/unrecognised-states/unrecognised_state.php
39. Caspersen N. Unrecognised States in the International System / N. Caspersen, G. Stansfield – L. : Routledge, 2011. – 253 p.
40. Encyclopedia International – N.Y. : Grolier Inc, 2010. – 526 p.
41. Geldenhuys D. Isolated States : A Comparative Analysis (Cambridge Studies in International Relations) / D. Geldenhuys – Cambridge : Cambridge University Press, 1989. – 782 p.
42. Jackson R. Quasi-States, Dual Regimes, and Neoclassical Theory : International Jurisprudence and the Third World / R. Jackson // International Law and International Relations. – Cambridge : Cambridge University Press. – 2007. – p. 205-232.
43. Kingston P. States within States : Incipient Political Entities in the Post-Cold War Era / P. Kingston, I. Spears – L. : Palgrave Macmillan, 2004. – 216 p.
44. Kolosov V. Pseudo-States as Harbingers of a New Geopolitics : The Example of the Trans-Dniester Moldovan Republic (TMR). / V. Kolosov, J. O'Loughlin // Geopolitics. – summer 1998. – p. 151-176.
45. Kolsto P. The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States / P. Kolsto // Journal of Peace Research. – 2006. – Vol. 43. – № 6. – p. 723-740.
46. Matsuzato K. From Belligerent to Multi-Ethnic Democracy : Domestic Politics in Unrecognized States after the Ceasefires / K. Matsuzato // Eurasian Review. – Volume 1. – 2008. – p. 95-119.
47. Richards R. Understanding State building : Traditional Governance and the Modern State in Somaliland / R. Richards – L. : Ashgate Pub Co, 2014. – 220 p.

48. Riegl M. Prospects and limits of economic development of unrecognized states: between organized hypocrisy and private interests [Text] / M. Riegl // European Scientific Journal. - 2014. - Vol. 10. - № 4. - P. 10, 17-35.

49. Risse T. Governance without a state? Policies and Politics in areas of Limited Statehood // T. Risse – N.Y. : Columbia University Press, 2011. – 320 p.

50. Pegg S. De Facto States in the International System / S. Pegg – L.: Institute of International Relations, University of British Columbia, 1998. - №21. - 29 p.

51. White B. The Emergence of Minorities in the Middle East : The Politics of Community in French Mandate / B. White – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2012. – 256 p.

Таблиця

Назва	Столиця	Незалежність та визнання	Територія	Чисельність населення	Етнічний склад	Збройні сили
НКР (Нагорно-Карабахська Республіка)	<i>Степанокерт</i>	Незалежність - 2.09.1991; визнана 3 країнами (не членами ООН).	4,400 кв.км	150 000	95%-армяни, 5%-курди, греки, ассірійці	15 000-20 000
ПМР (Придністровська Молдавська Республіка)	<i>Тирасполь</i>	Незалежність - 02.09.1990; визнана 3 країнами (не членами ООН).	4,163 кв.км	670 000	33% - молдовани. 29% - рос, 29%-укр.	5 000-10 000
Республіка Абхазія	<i>Сухумі</i>	Незалежність - 25.08.1990; визнана 5 країнами (4 з них не члени ООН).	7,867 кв.км	240 705	52% - абхази; 19% - грузини; 17% - арм.; 9% - рос.0.6%-греки	5000
Республіка Південна Осетія	<i>Цхинвалі</i>	Незалежність -20.09.1990; визнана 9 країнами (4 з них не члени ООН).	3,900 кв.км	72 000	64% - осетини; 25% - грузини, 2,8% - рос.; 7% - інші.	2000
Косово	<i>Приштина</i>	Незалежність - 17.02.2008; визнана 105 країнами.	10 887 кв.км	1 806 000	88% - албанці; 7 % - серби; 5% - інші.	2500
ТРПК (Турецька Республіка Північного Кіпру)	<i>Лефкаса (пн. част. Ніхосії)</i>	Незалежність - 15.11.1983; визнана 1 країною (Туреччиною).	3 355 кв.км	294 906	98,7% - турки; 0,5% - греки; 0,8% - інші.	3 500
Китайська Республіка (о.Танвань)	<i>Тайбей</i>	Незалежність - 10.10.1911; визнана 18 країнами.	35 834 кв.км	23 340 000	98% - китайці (хань); 2% - аборигени (гаошень).	22 000

Табл.1. Приклади невизнаних та частково визнаних держав Євразії

Члени ООН, не визнані, принаймні, одним членом ООН

Перелічені країни визнані більшістю держав світу. Всі вони, окрім Святого Престолу, є членами ООН. Вони підтримують дипломатичні зв'язки з більшістю світових держав, однак офіційно не визнані декотрими країнами.

- **Ізраїль** — не визнаний 30 членами ООН та Палестинською Державою
- **КНР** — 16 членів ООН та Ватикан не визнали КНР, та вважають Китайську Республіку єдиним легітимним урядом Китаю
- **Північна Корея** — не визнана 3 членами ООН - Республікою Корея, Японією, Францією, та Республікою Китай
- **Вірменія** — не визнана Пакистаном
- **Кіпр** — не визнаний Туреччиною
- **Південна Корея** — не визнана КНДР

Не члени ООН, визнані принаймні одним членом ООН

У таблиці вказано країни, які тільки частково визнані загалом інших країн-членів ООН.

Назва	Проголошення	Статус	Незгідні	Посилання
 Республіка Китай	1971	Контролює <u>Тайвань</u> та кілька інших дрібних островів з часу своєї поразки у <u>громадянській війні</u> в Китаї у 1949, у 1971 втратила місце в <u>ООН</u> (на користь <u>Китайської Народної Республіки</u>) і зараз офіційно визнана 16 країнами членами ООН та <u>Ватиканом</u> .	 КНР вважає Тайвань своєю суверенною територією ^[11] .	
 Західна Сахара	1976	Перебуває під адміністрацією <u>Марокко</u> з 1976, коли <u>Іспанія</u> полишила її територію. Частина <u>Західної Сахари</u> контролює <u>Арабська Демократична Республіка Сахаві</u> , яка була проголошена у 1976 <u>Фронтом Полісарію</u> . Питання про суверенний статус <u>Західної Сахари</u> лишається невирішеним. Кероване <u>ООН</u> <u>припинення вогню</u> діє з вересня 1991. <u>Західна Сахара</u> міститься також у виданому ООН переліку територій, які перебувають під зовнішнім керуванням. Офіційно визнана 44 країнами членами ООН та <u>Південною Осетією</u> є повноправним членом <u>Африканського Союзу</u> .	 Марокко вважає Сахаві своєю суверенною територією ^[12] .	
 Північний Кіпр	1983	На північній половині острову <u>Кіпр</u> , заснований після її окупації турецькими військами у 1974. Республіка проголосила незалежність у 1983 та була визнана тільки <u>Туреччиною</u> . У 2004 Територія була юридично прийнята до <u>ЄС</u> як частина <u>Республіки Кіпр</u> , хоча фактично вона	 Кіпр вважає Північний Кіпр своєю суверенною територією ^[13] .	

		залишається за межами <u>ЄС</u> .		
		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Кіпрський конфлікт</u> 		
 <u>Палестинська держава</u>	1988	Проголошена у 1988 та визнана 137 членами <u>ООН</u> , <u>Ватиканом</u> та <u>Західною Сахарою</u> .	 <u>Ізраїль</u> не визнає Палестинську державу та контролює її територію ^{[14][15][16][17][18][19]} .	
 <u>Південна Осетія</u>	1991	Після окупації незалежної <u>Грузії</u> <u>Радянською Росією</u> у 1921 під час громадянської війни, було створено <u>Південноосетинську автономну область</u> у межах радянської <u>Грузії</u> . Незалежність проголошено у 1991, припинення вогню відбулось у 1992. Після <u>Російсько-грузинської війни</u> Південну Осетію визнали <u>Росія</u> , <u>Нікарагуа</u> , <u>Венесуела</u> та <u>Науру</u> . Офіційно визнана 5 країнами членами <u>ООН</u> .	 <u>Грузія</u> вважає Південну Осетію своєю суверенною територією.	
 <u>Абхазія</u>	1992	Функціонує як самопроголошена незалежна країна. Розташована між <u>Кавказом</u> та <u>Чорним морем</u> , визнана як провінція <u>Грузії</u> . Після окупації незалежної <u>Грузії</u> <u>Радянською Росією</u> у 1921 під час громадянської війни, <u>Абхазія</u> була на короткий час формально відокремлена від <u>Грузії</u> , у 1931 <u>Абхазія</u> була знов об'єднана з <u>Грузією</u> на правах автономної <u>республіки</u> . <u>Абхазія</u> проголосила незалежність від <u>Грузії</u> у 1992, після чого розпочалась війна. Із червня 1994 триває угода про <u>припинення вогню</u> , <u>Абхазія</u> залишається поза контролем <u>Тбілісі</u> . Після <u>Російсько-грузинської війни</u> <u>Абхазію</u> визнали <u>Росія</u> , <u>Нікарагуа</u> , <u>Венесуела</u> та <u>Науру</u> . Під час цієї війни під контроль <u>Абхазії</u> перейшла решта частини <u>Кодорської ущелини</u> , які <u>Абхазія</u> вважає своєю територією. Офіційно визнана 5 країнами членами <u>ООН</u> .	 <u>Грузія</u> вважає <u>Абхазію</u> своєю суверенною територією ^[20] .	
 <u>Косово</u>	2008	Автономна провінція <u>Сербії</u> , фактично функціонує незалежно від неї під керуванням <u>адміністрації ООН</u> з 1999. З 17 лютого 2008 року — незалежна держава, визнана 102 країнами членами ООН, а також <u>Республікою Китай</u> , <u>Островами Кука</u> та <u>Ніуе</u> .	 <u>Сербія</u> вважає <u>Косово</u> своєю суверенною територією ^{[24][25]} .	
		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Міжнародне визнання Республіки Косово</u> 		

Визнані лише не членами ООН

Назва	Проголошення	Статус	Незгідні	Посилання
 <u>Придністров'я</u>	1990	Частина <u>Молдови</u> на схід від ріки <u>Дністер</u> . З 1990 самопроголошена та більш-менш функціонуюча держава, не визнана жодною країною світу. Визнана лише <u>Абхазією</u> , <u>Південною Осетією</u> та <u>Нагірно-Карабаською Республікою</u> .	 <u>Молдова</u> вважає Придністров'я своєю суверенною територією.	
 <u>Нагірно-Карабаська Республіка</u>	1991	За міжнародним визнанням є частиною території <u>Азербайджану</u> , але більшість населення становлять етнічні <u>вірмени</u> . У 1991 проголошена незалежність та проведений референдум (99,89 % виборців проголосували за <u>незалежність</u> ^[27]). Існують усі ознаки держави (має власний <u>Парламент</u> , <u>Уряд</u> , <u>Президента</u> і т. д.), визнана лише <u>Абхазією</u> , <u>Південною Осетією</u> та <u>Придністров'ям</u> .	 <u>Азербайджан</u> вважає Нагірний Карабах своєю суверенною територією.	

Не визнані жодною державою

Назва	Проголошення	Статус	Незгідні	Посилання
 <u>Сомаліленд</u>	1991	Сомаліленд проголосив про свою незалежність від <u>Сомалі</u> в 1991 році. Він стверджує, що він є правонаступником <u>держави Сомаліленд</u> , короткочасної суверенної держави, яка існувала з 26 червня 1960 року (коли <u>Британський протекторат Сомаліленду</u> отримав повну незалежність від <u>Сполученого Королівства</u>) до 1 липня 1960 року (Коли Сомаліленд об'єднався з Сомалі для формування Сомалійської республіки). Сомаліленд на міжнародному рівні визнаний автономним регіоном Сомалі.	 <u>Сомалі</u> вважає Сомаліленд своєю суверенною територією.	

Анексовані та спірні території

Спірна територія - територія (область, регіон, район, ділянка місцевості), чия державна приналежність є предметом суперечки між двома або декількома державами або господарюючими суб'єктами.

Окуповані території, з міжнародними санкціями на державу-агресора

- Автономна Республіка Крим та місто Севастополь — згідно з численними резолюціями ООН, ЄС, G20 тощо, це територія України, окупована Росією. Росія була виключена з G8, на Росію, як на країну-агресора було накладено дипломатичні та економічні санкції з боку США, ЄС та інших країн і міжнародних організацій. Ці санкції гнучкі, вони будуть послаблюватися чи посилюватися..

Анексовані та спірні території

Анексованими та спірними територіями є, зокрема:

- Півострів Крим — анексований Росією, оспорується Україною.
- Сектор Газа і Західний берег ріки Йордан, що включає Єрусалим - управляються Ізраїлем, що оспорується Палестинською автономією.
- Голанські висоти - управляються Ізраїлем, оспорується Сирією.
- Західна Сахара - управляється Марокко, оспорується САДР.
- Нагірний Карабах -самоуправляється при військовій підтримці Вірменії, оспорується Азербайджаном.
- Південні Курили - управляються Росією, оспорується Японією.
- Кашмір - управляється Пакистаном, Індією, і частково КНР, оспорується Індією.
- Північний Кіпр - самоуправляється при військовій підтримці Туреччини, оспорується Кіпром.
- острів Перехиль — управляється Іспанією, оспорується Марокко.
- Ліанкурові скелі — управляються Південною Кореєю, оспорується Японією.
- Сенкаку - управляються Японією, оспорується КНР і Тайванем.
- Фолклендські острови - управляються Великою Британією, оспорується Аргентиною.
- Острови Південно-Китайського моря - управляються, в основному, КНР, оспорується:
- Острови Спратлі -Тайванем, В'єтнамом, Малайзією, Філіппінами і Брунеєм;
- Парасельські острови - В'єтнамом і Тайванем;
- Пратас (англ. *Pratas Islands*) - Тайванем;
- МакКлесфілдські острови (англ. *Macclesfield Bank*) — Тайванем і В'єтнамом;
- Скарборо (англ. *Scarborough Shoal*) — управляються Філіппінами, оспорується КНР і Тайванем.
- Острів Ганса - Канада і Данія.
- Острів Хавар - під керуванням Бахрейна, оспорується Катаром.
- Халаїбський трикутник - під керуванням Єгипту, оспорується Суданом.
- Ілемський трикутник - ділянка спірної території в Східній Африці. На територію трикутника претендують Кенія, Ефіопія та Південний Судан.
- Північне Косово - Сербія вважає територію автономного краю Косово й Метохія, що перебуває під протекторатом ООН, своєю. У свою чергу Республіка Косово претендує на всю територію Косово й Метохії й не хоче відмовлятися від північної частини краю, де

перебувають поклади природних ресурсів. Регіон фактично не управляється ні однією зі сторін, перебуваючи під місцевим самоврядуванням. За правопорядком стежать загони KFOR.

- Мігінго - острів перебуває у спільному управлінні Кенії і Уганди. У 2009 році вони ледве не розпочали війну через Мігінго.

Табл. 1. Типологія держав з невизначеним статусом

Класифікація Критерії	Самопроголошені державоподібні утворення	Самопроголошені держави	Невизнані державоподібні утворення	Невизнані держави	Частково визнані держави	Повністю визнані держави
Кількість держав, що визнають	0	0	> 63	> 63	< 63	< 97
Наявність усіх ознак держави	-	+	-	+	+	+
Приклад	Вазиристан, Мурраваррі, Сомаліленд, Джубаленд, Азавад, Республіка Шан, Республіка Ва, Абьян, Бакассі, Еуахлаї	Нагорний Карабах, ПМР, Сіленд,	Західна Сахара, САДР	Абхазія, Південна Осетія, ТРПК, Тайвань		Косово, Палестина

Виходячи з того факту, що нині у світі існує 195 визнаних держав, з них 193 – країни-члени ООН, у табл.1 пропонується така класифікація невизнаних держав:

- по-перше, для узагальненого позначення використовувати категорію, термін і поняття «державоподібні утворення з невизначеним статусом»;
- по-друге, щодо держави, яка щойно проголосила свою незалежність, використовувати термін і поняття «самопроголошена держава» (якщо вона володіє усіма ознаками державності) або «самопроголошене державоподібне утворення» (якщо відсутня хоча б одна ознака державності) до того часу доки якась інша визнана держава визнає/не визнає її;
- втретє, називати «невизнаною державою» (якщо вона володіє усіма ознаками державності) або «невизнаним статусом» (якщо відсутня хоч одна ознака державності) державу, яка з моменту проголошення про відокремлення та незалежність отримала визнання менше ніж третиною від загальної кількості визнаних держав;
- по-четверте, державу, яку визнала більше ніж третина визнаних держав, вважати «частково визнаною», а державу, яка визнається більше ніж половиною визнаних держав, називати «повністю визнаною».

